

UNIVERZITA KARLOVA FILOZOFICKÁ FAKULTA

ÚSTAV ROMÁNSKÝCH STUDIÍ

PORTUGALŠTINA

ZUZANA NOVÁKOVÁ

SROVNÁVACÍ STUDIE PORTUGALSKÉHO A ŠPANĚLSKÉHO KONJUNKTIVU

Vedoucí práce: PhDr. Jaroslava Jindrová

Diplomová práce

Praha 2012

Prohlašuji, že jsem diplomovou práci vypracovala samostatně s využitím uvedených pramenů a literatury.

Zuzana Nováková

Obsah:

1. Modalita a modus

1. 1. Teorie modu a modalit ve španělské gramatice
1. 2. Teorie modu a modalit v portugalské gramatice
1. 3. Bohumil Zavadil
1. 4. Závěr

2. Vymezení pojmu konjunktiv a jeho stručný vývoj, ostatní jazyky

2. 1. Vymezení pojmu konjunktiv a jeho stručný vývoj
2. 2. Ostatní jazyky

3. Formální rozbor

3. 1. Fale/hable
3. 2. Tenha cantado/Haya cantado
3. 3. Cantasse/cantara/-ase
3. 4. Tivesse cantado/hubiera/hubiese cantado
3. 5. Cantar/tiver cantado/cantare/hubiere cantado

4. Všeobecné užití subjunktivu v portugalštině a ve španělštině

4. 1. Hlavní věta
4. 2. Vedlejší věta
  4. 2. 1. Substantivní vedlejší věty
  4. 2. 2. Adjektivní vedlejší věty
  4. 2. 3. Okolnostní vedlejší věty

5. Závěr

6. Conclusão em português

7. Bibliografie

Konjunktiv patří k nejdiskutovanějším kategoriím jak v portugalštině, tak ve španělštině. Nejednotnost názorů se liší již v samotném terminologickém vymezení. Tato nejednotnost je dána komplexností tohoto jevu, který je různě pojímán v jednotlivých lingvistických tradicích.

1. Modalita a modus

S tématem konjunktivu jsou úzce spjaty pojmy modus a modalita. Existuje řada teorií vymezujících tyto termíny. Ačkoliv se často zaměňují, je třeba je od sebe odlišit. Problematikou modalita se zabývali již antičtí filozofové. Pojmy *modus* a *dictum* byly poprvé definovány ve scholastické logice. Termín *dictum* je v jejich pojetí daný vztahem mezi podmínkou a přísudkem, *modus* tento vztah modifikuje podle toho, zda se jedná o pravdivý či nepravdivý výrok.¹ Ke studiu modalita významně přispěl i pruský filozof I. Kant. Na pole lingvistiky proniká modalita až od počátku dvacátého století. Zprvu se touto tematikou zabýval francouzský lingvista F. Brunot. Zejména v posledních desetiletích nabývá toto téma na důležitosti. V osmdesátých letech jej významně rozvinul B. Zavadil. Za zmínku stojí nicméně i ostatní práce ze španělské a portugalské tradice. Kategorii modalita pozornost věnovala řada autorů, jako například: A. García Calvo, S. Mariner Bigorra, R. Trujillo, E. Ridruejo, I. Bosque, F. Oliveira, M. H. de Moura Neves atd.

1. 1. Teorie modu a modalita ve španělské a portugalské gramatice

1. 1. 1. Vicente Salvá

Jedním z prvních gramatiků zmiňujících pojem *modus* je Vicente Salvá v *Gramática de la lengua castellana* (1830). V této gramatice se setkáváme s přístupem logického a filozofického charakteru. Při jazykové analýze považuje autor přínosný přístup, kdy je využíváno metafyzických prostředků. Pro vyučování gramatiky se ale tento přístup může stát závádějícím.

---

¹ Označeními *modus* a *dictum* se v minulosti zabývala celá řada autorů. Blíže viz E. Coseriu, Ch. Bally, J. Lyons, A. García Calvo, I. Bosque atd.

V části věnované studii modů vymezuje termín způsob následovně: „los modos indican la manera con que al hablar consideramos la significación del verbo.“² (M. Lliteras 1992: 129)

Rozlišuje čtyři způsoby: infinitiv, indikativ, imperativ a subjunktiv. Při definování indikativu a subjunktivu se drží syntaktických kritérií, jelikož tyto mody vymezuje na základě závislosti na řídicím elementu. Subjunktiv podle tohoto autora: „tiene que ir unido a otro verbo, bien explícito, bien sobreentendido, que lo determina y con el cual se enlaza por medio de una partícula conjuntiva.“³ (M. Lliteras 1992: 129)

Této definici nicméně odporuje případ juxtaaponovaného subjunktivu.

1. 1. 2. Andrés Bello

V tomto díle je patrné jasné vyznačení modálních konceptů indikativu a subjunktivu. Dle autora se jedná o otázku podřízenosti. Z toho vyplývá, že některá nadřízená slovesa vyžadují indikativ, jiná subjunktiv. Autor také zmiňuje, že nadřízené sloveso může být případně vypuštěno. Kategorii modu definuje následovně:

Comparando estas dos oraciones: *sé que tus intereses prosperan* y *dudo que tus intereses prosperen*, se ve que en ellas todo es idéntico, menos el significado radical del verbo subordinante: *prosperan* depende de *sé* y *prosperen* depende de *dudo*: en otros términos, *sé* rige *prosperan*, y *dudo* *prosperen*.

Llámanse MODOS las inflexiones del verbo en cuanto provienen de la influencia o régimen de una palabra o frase a que esté o pueda estar subordinado. .⁴ (A. Bello 1960: 359)

Indikativ od subjunktivu se liší následujícím způsobem:

---

² mody určují způsob, jakým v mluvě chápeme slovesný význam.

³ musí být připojen k jinému slovesu, explicitnímu či implicitnímu, které ho determinuje, a se kterým je vázáno pojícím výrazem.

⁴ Při srovnání vět: *Vím, že tvé zájmy prosperují* a *Pochybuji, že by tvé zájmy prosperovaly*, je patrné, že jsou až na význam kořenu řídicího slovesa idenktické: výraz *prosperují* je závislý na *vím* a *prosperovaly* by závisí na *pochybuji*: jinými slovy: sloveso *vím* řídí *prosperují* a *pochybuji* řídí *prosperovaly* by.

Nazývají se MODY slovesné flexe, které jsou ovlivněny nebo řízeny výrazem nebo větou, kterým jsou nebo mohou být podřízené.

El modo indicativo sirve para los juicios afirmativos o negativos, sea de la persona que habla, sea de otra persona indicada en la proposición de que dependa el verbo. (A. Bello 1960: 362)

Piden de ordinario el subjuntivo común las palabras o frases subordinadas que denotan incertidumbre o duda, o alguna emoción del ánimo, aún en aquellas que indirectamente afirman el objeto o causa que la ocasiona.⁵ (A. Bello 1960: 363)

Do kategorie subjunktivu řadí A. Bello také imperativ. Uvádí ho jako zvláštní formu optativu. Slovesnou formu imperativu pokládá za zkrácenou variantu vět typu: *quiero que ...*, *deseo que...* Nepřipouští ani subjunktiv nezávislý. Dle autora se jedná pouze o elipsu řídicího členu.

Potenciální forma *cantaría* patří v tomto pojetí do indikativu.

1. 1. 3. Rodolfo Lenz

Podle Menéndeze Pidala se v tomto díle poprvé pojí poznatky z psychologie lingvistiky se studiem španělského jazyka. Lenz skutečně vychází z psychologického pojetí při studiu obecné gramatiky. Kritizuje A. Bella pro nejasnost a nesourodost.

Při vymezení kategorie modu vychází z Kantovy logiky, ve které se vydělují rozdílné soudy: a. asertorický, odpovídající skutečnému/neskutečnému faktu, b. problematický, označující myšlenku jako možnou, c. apodiktický, považující myšlenkou jako nutnost či potřebu. Pro R. Lenze má toto rozdělení obecnou platnost a lze ho uplatnit v různých jazycích.

Modus vymezuje takto:

modo es la categoría gramatical según la cual se clasifican las formas verbales, propiamente tales (es decir, con exclusión de los verboides), subjetivamente (desde el punto de vista del que habla) en correspondencia con su valor lógico.⁶ (Lenz: 439)

---

⁵ Indikativ slouží pro kladné nebo záporné soudy, ať už se jedná o mluvčího nebo jinou osobu uvedenou ve výpovědi, na které závisí dané sloveso.

Obyčejně subjuntiv vyžadují výrazy nebo věty závislé, které vyjadřují nejistotu či pochyby nebo duševní hnutí, a to i v případech, ve kterých nepřímou stvrzují předmět nebo původce, který je zapříčinil.

⁶ modus je gramatická kategorie, podle které se subjektivně (z pohledu mluvčího) klasifikují slovesné formy jako takové (to zn. s výjimkou verboidních forem) ve vztahu ke své logické platnosti.

R. Lenz rozlišuje tři mody: indikativ, subjunktiv a imperativ. A. Bellovi vytýká zařazení imperativu do kategorie optativu, jelikož zde v žádném případě nejde o subordinaci.

Lenzův přístup se odrazí například v generativní sémantice, která zkoumá modální syntax ve vztahu se svou logickou platností.

1. 1. 4. Gili Gaya

V *Curso superior de sintaxis española* se Gili Gaya tematice modů věnuje v desáté kapitole, v níž vychází z teorie soudů R. Lenze. V pojetí Giliho je ale následovně omezena: „pero hay que aclararla en el sentido de que no se refiere estrictamente al carácter lógico del juicio, sino a la actitud psíquica que adoptamos ante él“⁷ (Gili Gaya 1994: 132)

Modus jako takový definuje takto:

Entre los medios gramaticales que denotan la actitud del que habla, se encuentran las formas de la conjugación conocidas con el nombre de Modos. Con los Modos expresamos nuestro punto de vista subjetivo ante la acción verbal que enunciamos⁸ (Gili Gaya 1994: 131)

Gili při charakteristice slovesných způsobů používá Bellovo kritérium a částečnou úpravou Lenzovy teorie zabraňuje tomu, aby si tyto dva pohledy odporovaly. Bello je příkladem pohledu formálního, Lenz logicko-sémantického.

Při stanovení modů indikativu a subjunktivu se drží tradičního sémantického pojetí, kdy indikativ odpovídá reálné a subjunktiv nereálné výpovědi. Subjunktiv dále dělí na potenciál a optativ, přičemž ale upozorňuje na skutečnost, že se jedná o didaktickou pomůcku, jelikož se oba prolínají. Na imperativ se dívá jako na součást optativu. Tuto teorii podkládá tvrzením, že z formálního hlediska se imperativ tvoří z velké části pomocí subjunktivu. V latině navíc existovaly formy optativu, které měly za úkol mírnit rozkaz. (srov. Gili Gaya 1994: 142)

1. 1. 5. Gramática de la Real Academia Española

---

⁷ je třeba ji ale objasnit v tom smyslu, že se striktně nevztahuje k logickému charakteru soudu, nýbrž k psychickému postoji, který k němu zaujímáme.

⁸ Mezi gramatickými prostředky, které určují postoj mluvčího, stojí konjugační formy známé pod označením způsoby. Způsoby vyjadřujeme náš subjektivní pohled na slovesný děj, o kterém vypovídáme.

V prvních vydáních se RAE zaobírá problematikou modalit jen okrajově. Při definici modů vychází z čistě sémantického hlediska. Ve vydání z roku 1917 definuje slovesný modus jako způsob, jakým je možné vyjádřit slovesný význam. Do roku 1917 zahrnuje RAE mezi subjunktivní formy i formu *cantaría*. Činí tak na základě zaměnitelnosti forem *cantara* a *cantaría* v jistých případech. Později pro tuto formu zavedla termín potenciál. Narozdíl od vydání z roku 1931, ve kterém jmenuje čtyři slovesné mody (indikativ, potenciál, imperativ a subjunktiv), přebírá ve vydání z roku 1973 kritéria strukturalistů a omezuje se na slovesné způsoby dva (indikativ a subjunktiv). Odlišuje pojem *modus* (subjektivní postoj) od pojmu *dictum* (obsah výpovědi), v čemž navazuje na Ch. Ballyho, aniž by jej ale jmenovala. Mody zkoumá především v ose reálnost - non-reálnost. Tento přístup byl později kritizován řadou autorů. Ačkoliv dává do souvislosti název subjunktiv s termínem závislost, zmiňuje i případy užití tohoto způsobu ve větách nezávislých, typu: *Sea enhorabuena, En paz descanse, Que aproveche*.

Pojmem modalit se blíže zabývá v rozsáhlém vydání z roku 2009. Modalita tu představuje: „la manifestación lingüística en relación con el contenido de los mensajes.“⁹ (RAE 2009: 3113) Vyděluje modalitu větnou a modalitu výpovědní. Modus považuje za jeden ze způsobů pro vyjádření modalit, která je tudíž mnohem komplexnějšího charakteru. Uvádí, že charakteristickým rysem modu je:

„informar sobre la actitud del hablante ante la información suministrada y, en particular, sobre el punto de vista que este sostiene en relación con el contenido de lo que se presenta o se describe.“¹⁰ (RAE 2009: 1866)

Formu *cantaría* zde řadí do indikativu. V tomto vydání dává RAE přednost vydělení imperativu jako samostatného způsobu, čímž stanovuje tři slovesné způsoby: indikativ, subjunktiv a imperativ.

1. 1. 6. Juan Alcina y J. M. Blecua

V této gramatice nalezneme v různých částech zmínky o modech, nicméně bez snahy komplexně pojmout tuto tematiku. Vychází z Ballyho základního rozlišení mezi *modem* a

⁹ lingvistické vyjádření v souvislosti s obsahem sdělení.

¹⁰ informovat o postoji mluvčího ohledně poskytnuté informace a obzvláště ohledně stanoviska, které zaujímá k obsahu toho, co uvádí, nebo popisuje.

dictem. Kategorii modu ale jako takovou nedefinuje. Indikativ a subjunktiv jsou formálními znaky, které jsou užívány dle vlastností řídicího slovesa.

1. 1. 7. Alarcos Llorach

Tento autor jako první uplatňuje strukturalistické principy. Ve díle *Gramática estructural* (1960) kritizuje tradiční gramatiku, která se snaží identifikovat gramatické kategorie s kategoriemi logickými. Do španělského prostředí zavádí pojem strukturální a funkční gramatiky, která se zakládá na lingvistických postulátech a odklání se od psychologie a logiky. Zdůrazňuje postoj, kdy je třeba omezit se na formu jazyka v obou vrstvách - výrazové i obsahové.

Subjunktiv je dle tohoto autora řízen určitými slovesy nebo výrazy, které představují nereálné představy. Toto vymezení nicméně sleduje linii tradiční gramatiky.

Ve vydání z roku 2000 *Gramática de la lengua española* zmiňuje pojmy *dictum* jako obsah sdělení a *modus* jako způsob vyjádření na základě psychického postoje.

Slovesné způsoby představuje jako: „Los procedimientos gramaticales que denotan la actitud del hablante respecto de lo dicho, constituyen las variaciones morfemáticas del verbo conocidas como *modos*.“¹¹ (A. Llorach 1999: 149)

Na základě této definice nelze ve španělštině považovat za slovesný způsob infinitiv, gerundium a participium, jelikož nedisponují morfematickými odlišnostmi. Vyděluje imperativ, indikativ, subjunktiv a potenciál. Potenciál v tomto pojetí zahrnuje formy *cantarás* a *cantarías*. Vzhledem k charakteru imperativu, jej staví do opozice k ostatním modům. Tento názor dokládá substitucí subjunktivem v nepřímé řeči. Mimo jiné imperativ nedisponuje temporální diferenciací. (srov. A. Llorach 1999: 151) Subjunktiv dle autora: „señala el carácter ficticio, no real, de lo que denota el significado de la raíz verbal.“¹² (A. Llorach 1999: 154) Tato definice je nicméně velmi obecná a téměř se neliší od té původní ze šedesátých let.

1. 1. 8. Ignacio Bosque

Jak uvádí I. Bosque, v tradičních teoriích, zkoumajících problematiku modů, lze odlišit dva základní postoje. První vychází z předpokladu, že se mody užívají na základě

¹¹ Gramatické postupy, které určují postoj mluvčího vzhledem k výpovědi, představují slovesné morfematické variace známé jako mody.

¹² označuje fiktivní, nereálný charakter, jež udáván významem slovesného kořenu.

syntaktické závislosti, druhý dává užití slovesných způsobů do souvislosti se závislostí sémantickou. Autor je zastáncem názoru, že je třeba brát v úvahu prvotně závislost syntaktickou. Jako příklad uvádí věty, kdy je nejistota či eventualita vyjádřena indikativem: **A lo mejor él sepa la verdad*, **Si Pepe esté en lo cierto*. V druhém plánu je poté nutné uvažovat o stránce sémantické.¹³

1. 1. 9. Emilio Ridruejo

E. Ridruejo významně přispěl ke studiu modu a modalit v jedné z nejrozsáhlejších prací z oblasti španělské gramatiky, díle několika autorů: *Gramática descriptiva de la lengua española*, vydané roku 1999. Tato gramatika popisuje vyčerpávajícím způsobem strukturu současného španělského jazyka, přičemž vychází jak ze španělské tradice, tak z nejnovějších poznatků moderní lingvistiky.

E. Ridruejo zde jasně stanovuje hranici mezi modem a modalitou. Modalita představuje rozdílné výpovědní postoje mluvčího, přičemž autor vychází zejména z logického pojetí. Vyděluje výpovědi epistemického charakteru (v tomto případě se jedná o vyjádření znalostní ohledně děje či jeho realizace) a výpovědi charakteru deontického (zda se jedná o příkaz či přání). V obou případech je modalita vyjádřená pomocí různých lingvistických prostředků. V prvním případě se jedná o příslovce, přídavná jména, způsobová slovesa a slovesný způsob, ve druhém případě lze mluvit o intonaci, syntaxi a slovesném způsobu. Epistemická modalita bývá označovaná také jako modalita orientovaná na mluvčího, deontická jako modalita orientovaná na činitele. Do určité míry se ale oba druhy mohou prolínat. (srov. GDLE 1999: 3213-4)

Modus je v pojetí tohoto autora zejména kategorií gramatickou, přičemž jednotlivé třídy v ideálním případě odpovídají příslušným modálním obsahům. Vyčleňuje tři základní způsoby: imperativ, indikativ a subjunktiv. Pozastavuje se nicméně nad tím, že příslušný modus z formálního hlediska nemusí vždy vyjadřovat jen jeden modální význam a naopak.¹⁴ Podobně jako A. Llorach vyděluje od ostatních způsobů prvotně imperativ.

Rozdíl mezi indikativem a subjunktivem pak definuje následovně:

---

¹³ Viz I. Bosque *Indicativo y subjuntivo*

¹⁴ Jako řada dalších autorů poukazuje mimo jiné na skutečnost, že v určitých situacích formy *cantaré* a *cantaría* nabývají jiného modálního významu než forma *canto*.

Probablemente la explicación más general sobre el valor de la oposición entre indicativo y subjuntivo es la que sostiene que el indicativo se utiliza cuando hay aserción, mientras que el subjuntivo es el modo que se emplea cuando no hay aserción o esta no resulta suficientemente independizada.¹⁵ (GDLE 1999: 3219)

Této definici nicméně odporují případy, ve kterých je otázka užití subjunktivu čistě formální záležitostí.

1. 2. Teorie modu a modalit v portugalské gramatice

Téměř ve všech portugalských mluvnicích se problematika modalit a modů přehlíží. Pojem modalita se vyskytuje jen ve velmi omezeném počtu gramatik. Ve většině případů se autoři omezují na vyjmenování slovesných způsobů, přičemž termín *modus* je pouze morfologického charakteru. Takto se děje například v *Nova Gramática do português contemporâneo* či *Gramática da Língua Portuguesa*. Konjunktiv vymezují autoři C. Cunha a L. Cintra jako: „uma acção, ainda não realizada, é concebida como ligada a outra, expressa ou subentendida, de que depende.“¹⁶ (C. Cunha, L. Cintra 1997: 334) Jak je zřejmé z této definice, je konjunktiv modem závislým. Ačkoliv autoři připouštějí existenci konjunktivu ve větě hlavní, míru závislosti či nezávislosti v těchto případech nezmiňují a omezují se pouze na výčet jeho použití.

Tradiční pohled na dané téma nám podává i M. Vilela v *Gramática da língua portuguesa*. Pohlíží na modalitu jako na kategorii, do které spadají morfologické, syntaktické, prózodické a lexikální prostředky na jedné straně, na straně druhé se sem promítá postoj mluvčího vzhledem k platnosti obsahu výpovědi, která může nebo nemusí odpovídat skutečnosti. Modus představuje gramatickou kategorii, pomocí které lze modalitu vyjádřit. Konjunktiv staví do opozice k indikativu. Jedná se tu o neuskutečněný děj. Oproti předchozím autorům vyděluje *optativ*, který stojí samostatně, bez závislosti na jiném výrazu.

O modalitě se zmiňuje Fátima Oliveira v *Gramática da Língua Portuguesa*. Podobně jako E. Ridruejo vyděluje modalitu epistemickou a deontickou, dále modalitu vnitřní a vnější

---

¹⁵ Pravděpodobně nejobecnější vysvětlení pro platnost opozice indikativ : subjuntiv je, že indikativ se používá v případě asertivní výpovědi, zatímco subjunktiv je způsob, který se užívá, pokud výpověď není asertivní nebo není dostatečně nezávislá.

¹⁶ dosud neuskutečněný děj, chápaný jako závislý na jiném explicitním nebo implicitním ději, na kterém je závislý.

mluvčímu. Dle této autorky je modalita: „a gramaticalização de atitudes e opiniões dos falantes.“¹⁷ (GLP 2003: 245) Sama uvádí, že modalita představuje velmi široký pojem. V dalším popisu ale mezi prostředky, které ji vyjadřují, vypouští suprasegmentální oblast.

Modus definuje následujícím způsobem:

Os Modos estão relacionados com a modalidade de diferentes maneiras. Com efeito, o Imperativo relaciona-se com a modalidade deontica e os outros modos estabelecem diversos nexos em grande medida com modalidades epistémicas. Consideramos que em português há fundamentalmente os modos Imperativo, Conjuntivo e Indicativo, embora o Futuro e o Condicional, quer simples quer compostos, possam também ocorrer como modos. (GLP 2003: 254)¹⁸

Autorka připouští možnost zařadit mezi způsoby i budoucí čas. Z našeho pohledu nicméně futurum mezi způsoby nepatří, jelikož se jedná o kategorii s primárně časovou funkcí a nikoliv modální. Ačkoliv v určitých kontextech modální význam nabýt může, toto užití je pouze periferní.¹⁹

Rozsáhlejšímu studiu dané tematiky se věnuje Maria Helena de Moura Neves v *Gramática do Português Falado* z roku 2002. Oproti pracím předchozích autorů upozorňuje na roli vždy přítomných prázodických prostředků, které jsou často jedinými nositeli modalit. Ve studii zahrnuje syntaktické, sémantické i pragmatické hledisko, přičemž bere v úvahu různé výpovědní roviny.²⁰

1. 3. Bohumil Zavadil

V prostředí české lingvistiky významně rozvinul otázku modalit romanista B. Zavadil ve své práci *Kategorie modalit ve španělštině* (1980). Z obsahového hlediska zde

---

¹⁷ gramatické zobrazení postojů a názorů mluvčích.

¹⁸ Mody bývají spojovány s modalitou různými způsoby. Imperativ se skutečně pojí s deontickou modalitou a ostatní způsoby představují ve velkém měřítku různé vazby s modalitami epistemickými. Předpokládáme, že v portugalštině v podstatě existují mody imperativ, konjunktiv a indikativ, ačkoliv lze mezi způsoby zařadit i složené nebo jednoduché futurum a kondicionál.

¹⁹ Jak již bylo uvedeno výše, otázkou těchto forem se blíže zabývá také E. Ridruejo a A. Llorach. Gili Gaya označuje formu *cantaré* futurem absolutním a formu *cantaría* futurem hypotetickým. Obě formy spadají pod indikativ. Vyvrací existenci potenciálu jako samostatného způsobu. (Gili Gaya 1994: 143)

²⁰ Blíže viz M. H. de Moura Neves. A Modalidade, *Gramática do Português Falado*. Unicamp: 2002

vyděljuje tři základní přístupy ke studiu daného tématu: 1. psychologické, 2. logické a 3. gramatické.

Dle psychologického pojetí se ve výpovědi „odrážejí různé psychické postoje, které při verbální reakci na okolní svět mluvčí zaujímá. Za jejich zdroj se považují tři základní složky psychiky: rozum, vůle a cit.“ (Zavadil 1980: 11) Jako nejvýznamnější představitele tohoto pojetí zmiňuje Ch. Ballyho a F. Brunota. F. Brunot termín gramatické kategorie modality ještě neužívá, hovoří o tzv. „modalités de l'idée“. K výrazovým prostředkům modality neřadí pouze slovesné způsoby, ale připojuje k nim např. intonaci, časy nebo slovosled. Pozastavuje se nad otázkou subjunktivu, kde uvádí, že nemusí nutně vyjadřovat modalitu, nýbrž představuje pouze formu subordinace. Vztah mezi modálním významem a modálním výrazovým prostředkem není vždy symetrický.

Na tohoto autora navazuje jeden z nejvýznamnějších francouzských lingvistů: Ch. Bally. Od scholastiků převzal pojem *dictum* a *modus*, přičemž v jeho pojetí představuje *dictum* část myšlenky, která odpovídá představě, pojmovému obsahu myšlenky, *modus* obsahuje vyjádření postoje subjektu výpovědi.

Do psychologického pojetí je řazena i řada dalších významných lingvistů. Přístup logický vychází z Kantova rozdělení soudů na problematické, asertorické a apodiktické.

Gramatické pojetí vymezuje kategorii modality z čistě formálního hlediska se snahou vyloučit hledisko sémantické. Představiteli jsou zejména romanisté severské školy.

Ve většině případů se nicméně všechny tři přístupy prolínají.

B. Zavadil se ztotožňuje s přístupem M. Dokulila, přičemž vychází ze sémiotického pojetí. Gramatickou kategorii chápe „bilaterálně jako jednotu gramatického významu a gramatické formy, aniž bychom ji chtěli ztotožňovat s jednou nebo druhou z uvedených složek.“ (Zavadil 1980: 21). Pro jasnější popis problematiky přebírá Dokulilův termín *tematická kategorie*, „označující nejjobecnější jazykovou kategorii chápanou jako jednotu zobecněného významu a jazykové formy bez ohledu na to, jakou třídou prostředků se daný význam v jazyce vyjadřuje – zda prostředky lexikálními, slovtvornými nebo gramatickými, případně smíšenými.“ (Zavadil 1980: 22). Modalita je podle Zavadila *tematická kategorie*, „jejíž gramatické jádro lze spatřovat v hierarchicky nižší gramatické kategorii slovesného způsobu. V užším slova smyslu je *modus* kategorií morfologickou, neboť disponuje morfologickou formou...“ (Zavadil 1980: 22) Jak ale autor dodává, je třeba brát v úvahu i funkční stránku. Modalitu samotnou definuje jako „psychicky motivovaný a jazykovými prostředky vyjádřený způsob platnosti výpovědi.“ (Zavadil 1980: 26) Formální výrazové

prostředky pro vyjádření modality dělí do dvou skupin: negramatické (suprasegmentální a lexikální) a gramatické (slovesný způsob). Jejich uspořádání závisí na hierarchii jednotlivých rovin organizační výstavby výpovědi. Modus má tudíž mnohem užší vymezení než modalita.

V otázce modu tento autor nepřihlíží pouze k vlastní morfologické formě, nýbrž jej pokládá za kategorii bilaterální, jak již bylo uvedeno. Na jedné straně stojí morfologická forma (signifiant), na straně druhé modální význam (signifié). Na základě tří složek psychiky: rozumu, vůle a citu dále Zavadil vyděluje čtyři modální významy: oznamovací, tázací, volní a hodnotící:

Modální význam (MV) oznamovací charakterizuje obsah výpovědi jako konstatovanou existenci. MV tázací charakterizuje obsah výpovědi jako předmět výzvy k potvrzení nebo doplnění informace. V jeho obsahové motivaci se prolíná složka intelektuální se složkou volní. MV volní charakterizuje obsah výpovědi jako předmět vůle pojaté subjektivně (rozkaz, přání, úmysl) nebo objektivně (nutnost). MV hodnotící charakterizuje obsah výpovědi jako předmět více nebo méně citového hodnocení. (Zavadil 1980: 24)

Tyto čtyři základní modální významy doplňuje ještě o význam reálný a potenciální. „MV reálný charakterizuje obsah výpovědi jako odpovídající skutečnosti, MV potenciální charakterizuje obsah výpovědi jako imaginární, tj. existující pouze v podobě představy.“ (Zavadil 1980: 24). Tento výčet autor doplňuje o tzv. modální význam non-reálný jako opozici k modálnímu významu reálnému.²¹

Vyčleňuje čtyři typy modálních syntaktických konstrukcí: morfologicko-větné, morfologicko-souvětné, lexikálně-větná a lexikálně-souvětné. V rámci morfologicko-větného pojetí vyděluje *indikativ*, jako morfologicko-větné vyjádření modálního významu reálného, *probabilitiv*, jako vyjádření modálního významu potencionálního probabilitivního, *kondicionál*, jako vyjádření modálního významu potencionálního kondicionálního, *imperativ*, jako vyjádření modálního významu volního imperativního a *deziderativ*, jako vyjádření modálního významu volního deziderativního. V případě možnosti realizace se jedná o *deziderativ faktibilní*, v případě neudané možnosti realizace jde o *deziderativ eventuální* a pokud se jedná o uzavřenou možnost realizace, určuje B. Zavadil *deziderativ ireálný*. Na lexikálně-větné úrovni se MV non-reálný projevuje jako *adjunktiv*, na úrovni morfologicko-souvětné jako *konjunktiv* a jako *subjunktiv* na úrovni lexikálně-souvětné.

---

²¹ Pod MV non-reálný spadá MV potenciální, volní a hodnotící, vnitřní diference MV reálného je pouze časová.

V *Mluvnici současné španělštiny* z roku 2010 tento model spolu s P. Čermákem částečně poupravují. Pro vyčlenění formální stránky uvádí termín *modální paradigma*. Definují jej jako „soubor všech gramatických tvarů téhož slovesného lexému, které plní tutéž modální funkci, tj. vyjadřují tentýž modální význam.“ (B. Zavadil, P. Čermák 2010: 252) Tradičními termíny označují celý bilaterálně pojatý kategoriální znak. Na úrovni větné výpovědi vydělují imperativ a deziderativ, na úrovni souvětne výpovědi stojí indikativ, probabilitiv, kondicionál a subjunktiv. Souvětne mody se samozřejmě vyskytují i na úrovni větné.

1. 4. Závěr

Ačkoliv je u různých autorů vymezení pojmů modu a modalita velmi rozmanité, společným rysem je, že ze sémantického hlediska představuje modalita různé subjektivní postoje mluvčího k obsahu sdělení, po stránce formální jsou tyto postoje vyjádřeny lexikálně-gramatickými prostředky.

Ve většině gramatik románské tradice, vydaných do osmdesátých let, je definován pojem slovesný způsob, termín modalita zde bývá představen jen okrajově, případně se vůbec nevyskytuje. V portugalských gramatikách je tato tematika i dnes pojednávána jen velmi okrajově.

Pro přesnou definici těchto termínů je třeba přihlížet k charakteru systému konkrétního jazyka. V této práci se ztotožňujeme s B. Zavadilem, který modalitu pojímá jako: „psychicky motivovaný a jazykovými prostředky vyjádřený způsob platnosti výpovědi.“ (Zavadil 1980: 26). Slovesné způsoby jsou potom gramatickým vyjádřením modalita, přičemž je třeba brát v úvahu jak funkční, tak formální hledisko. V portugalských a španělských gramatikách bývají v posledních desetiletích vydělovány tři základní slovesné způsoby: imperativ, indikativ a konjunktiv.²²

---

²² Mimo již zmíněných autorů ke studiu románského slovesného systému významně přispěli i například: L. O. Wright v první polovině dvacátého století, K. Tobeby v padesátých letech, B. Pottier, T. Terrell, J. B. Hooper, A. Bell v sedmdesátých a osmdesátých letech.

2. Vymezení pojmu konjunktiv a jeho stručný vývoj, ostatní jazyky

2. 1. Vymezení pojmu konjunktiv a jeho stručný vývoj

Předchozí výčet nám pomůže uchopit pojem subjunktiv/konjunktiv. Jak již bylo řečeno, samotný název se v různých tradicích liší. Dosud jsme se setkali s termíny *subjunktiv*, *konjunktiv*, *adjunktiv*, *optativ* a *deziderativ*. Latinské výrazy *subiunctivus* (*sub* – pod, *iungere* – spojit) a *coniunctivus* (*cum* – s, *iungere* – spojit), které se v rozdílných lingvistických pojetích objevují nejčastěji, jsou nicméně poměrně zavádějící. Ačkoliv je tento modus většinou závislý na větě hlavní, neděje se tak ve všech případech. Latinští gramatici převzali tyto názvy z řečtiny, jejíž slovesný systém se od latiny částečně lišil. Ve staré řečtině existoval *optativ*, který ve vedlejších větách vyjadřoval nutnost či přání, a *subjunktiv*, vyjadřující možnost či nejistotu. V latině byly tyto dva amalgamány v jeden způsob. Lze soudit, že se v latině vyskytoval zejména ve větách vedlejších. Jak uvádí F. Novotný v *Historické mluvnici latinského jazyka*: „Ve vývoji latiny se pozoruje, že užívání konjunktivu až do latiny klasické vzrůstá, zejména ve větách vedlejších; na př. kdežto u Plauta je v nepřímých otázkách ještě poměrně často indikativ, je v nich v klasické latině konjunktiv pravidlem.“ (F. Novotný 1955: 142) Do dnešní podoby románských jazyků prošel konjunktiv a s ním i celý latinský slovesný systém řadou změn, přičemž došlo k posunu původních funkcí jednotlivých forem.²³ V portugalské a ve španělské si z jednoduchých finitních forem původní funkci zachovaly jen indikativ přítomného, imperfekta a perfekta, konjunktiv přítomného a imperativ. Dochází zde pouze k fonetickým změnám.²⁴

V této práci budeme užívat termíny konjunktiv a subjunktiv, přičemž jsou z našeho pohledu volně zaměnitelné. Ačkoliv se z etymologického hlediska jedná o označení nepřesné, jsou oba výrazy v lingvistické tradici již natolik zavedené, že by dle našeho názoru bylo zavádějící tato označení měnit. Použití výrazů konjunktiv či subjunktiv je většinou dáno zvyklostně danou zemí. Například C. Cunha a L. Cintra ve své gramatice uvádí, že v brazilské terminologii je častější výraz subjunktiv. Podobně se děje i mezi španělskými gramatiky. Naopak v portugalské tradici nebo v němčině se užívá častěji termín konjunktiv.

Při vlastní definici subjunktivu jej řada autorů dává do opozice s indikativem, jako modem nepříznačným, kdy indikativ vyjadřuje modální význam reálný a subjunktiv modální

²³ Například ve francouzštině se v současné době často jedná jen o formu bez obsahové stránky.

²⁴ Blíže viz B. Zavadil *Vývoj španělského jazyka* (2004)

význam non-reálný. Často také bývá označován jako modus závislostní. Obě pojetí jsou nicméně poměrně nepřesná. Příkladem nám může být konjunktiv nekongruenční, který není závislý na jiném výrazu.²⁵ Ani opozice reálnost : non-reálnost není naprosto přesná. V případě vedlejších vět koncesivních stojí po spojkách *embora/aunque* sloveso v subjunktivu, ačkoliv se jedná o reálnou skutečnost. Bez ohledu na reálnost děje se užívá konjunktiv také po výrazech majících hodnotící povahu.

V této práci chápeme konjunktiv jako slovesný způsob, který se většinou užívá v závislosti na řídícím výrazu, nicméně v jistém kontextu může nabýt i nezávislého charakteru. Ve většině případů je vyjádřením modálního významu hodnotícího, volitivního a potencionálního. Pokud přejímá reálný modální význam, jedná se pouze o propůjčení subjunktivních forem indikativu. V těchto případech je patrná binární povaha slovesného způsobu.

---

²⁵ Viz 4. kapitola. Neztotožňujeme se s názorem strukturalistů, kdy se z pohledu hloubkové struktury výpovědi jedná vždy o závislostní charakter. Tento názor je opodstatněný, nicméně v dnešní mluvě jsou již výrazy typu: *Salvo seja!* v portugalské nebo *Maldita sea!* ve španělštině vnímány jako nezávislé, ačkoliv je zde původně možné uvažovat o elipse sloves volitivního charakteru se spojkou *que* (například *querer, desear/desejar*).

2. 2. Ostatní jazyky

Podobně jako v portugalštině a ve španělštině se konjunktiv vyskytuje i v dalších jazycích. Lze se s ním setkat již v původní indoevropštině. Do většiny dnešních jazyků se ale tento způsob nedochoval.

Z románských jazyků stojí za zmínku konjunktiv rumunský. Narozdíl od ostatních románských jazyků se vyskytuje pouze ve dvou časech. Ze syntaktického hlediska přejímá funkci infinitivu, zvláště po modálních slovesech. Užívání infinitivu v rumunštině, ale i v jižní Itálii, ustupuje po slovesech vyjadřujících vůli a jejich místo zabírá konjunktiv. Jak uvádí J. Šabršula se takto děje i v bulharštině, makedonštině a jižní albánštině na základě vlivu řečtiny. (srov. J. Šabršula 1994: 116)

Podobně jako v románských jazycích se konjunktiv užívá i v oblasti germánské, kde je pozůstatkem původního *optativu*. V němčině existují dva typy: konjunktiv přítomného času a konjunktiv préterita. Stojí nejčastěji v nepřímé řeči při citaci cizích výroků: *Der Richter sagte, er glaube das nicht*. Tímto dává mluvčí najevo, že se jedná o nezaručené, převzaté výpovědi. V podstatě se zde také jedná o určitý stupeň nejistoty. V němčině nicméně konjunktiv nabývá velmi formálního charakteru a užívá se zejména ve zpravodajství. Konjunktiv préterita odpovídá českému podmiňovacímu způsobu, například: *Wären sie nur mitgefahren!*

Dalšími jazyky, ve kterých lze vystopovat konjunktiv, jsou angličtina a holandština. V obou jazycích slouží pro vyjádření přání, nejistoty, rozkazu, možnosti, potřeby atd.

V angličtině je formálně tvořen infinitivním tvarem bez *to* a bývá uveden slovy *if, that, though, unless, until, except*. V případě slovesa *to finish* jsou tvary konjunktivu v přítomném čase: *I finish, you finish, he/she/it finish, we finish, you finish, they finish*. Například indikativ ve větě: „*We know that he finishes the task before eight.*“ má v konjunktivu následující podobu: „*It is required that he finish the task before eight.*“ Z původního slovesného systému germánských jazyků se dochovalo i několik konjunktivních forem modálních sloves. Jedná se například o tvary: *may, might, shall a should* vyjadřujících přání, potřebu či rozkaz. V dnešní angličtině se dle tradičního rozdělení můžeme setkat se subjunktivem přítomného (př. *It is essential that he reply before the end of the month.*) a subjunktivem minulého času (př. *If I were you I'd catch the earlier train.*) V řadě případů se tento způsob objevuje v ustálených, většinou již archaických spojeních, pocházejících z doby, kdy byl užíván mnohem častěji než dnes: *so be it, peace be with you, long live the king, be that as it may* apod.

I v holandštině je dnešní výskyt subjunktivu mnohem řidčí než v minulosti. V mluveném jazyce se s ním setkáváme jen výjimečně již na počátku dvacátého století.

V současné době zní velmi formálně a archaicky. Stejně jako v němčině se skládá ze dvou typů: přítomného času a préterita, které někdy bývá označováno jako konjunktiv podmiňovací. Podobně jako v angličtině se zachoval v některých spojeních: *Leve de koningin!* (Ať žije královna!), *Het ga je goed!* (Ať se ti daří dobře). V deziderativních větách se užívá formy *moge* a *mogen* (moci): *Moge hij spoedig terugkeren!* (Ať se brzy vrátí), *Mogen wij dit plan spoedig verwezenlijken* (Ať se nám náš plán brzy vyplní). Je možné setkat se také se subjunktivními formami slovesa *zijn* (být): *zij* a *ware*, například: *Het ware dwaasheid dit te doen* (Byla by hloupost to udělat).

Původně se subjunktiv užíval i ve švédštině. Dnes je jeho výskyt omezen na sloveso *vore* (od tvaru *vara*, být) a na několik ustálených spojení, například: *Det vore roligt om du kom.* (Bylo by hezké, kdybys přišel.), *Gud välsigne dig!* (Bůh ti žehnej!).

3. Formální rozbor

Tradiční terminologie je dosti zavádějící při rozdělení jednotlivých modů na indikativ, imperativ, subjunktiv, případně kondicionál. Jak již bylo naznačeno výše, je kategorie modu binárního charakteru a obsahuje aspekt funkční a aspekt formální. Ne vždy odpovídá modální význam formálnímu vyjádření. Například ve větě: *No matarás!* se v zavedených gramatikách jedná o indikativ, z funkčního hlediska zde jde ale o imperativ.

Pro 1. třídu uvádíme jako vzor sloveso *cantar/cantar*, pro 2. třídu sloveso *comer/comer* a pro 3. třídu sloveso *partir/partir*. V portugalské i ve španělské je až na výjimky konjunktiv tvořen odtržením *-ar*, *-er* a *-ir* od infinitivu a přidáním příslušné koncovky ke kořenovému morfu slovesa.²⁶

3. 1. Fale/hable

V tradičních mluvnicích bývá tato forma označována jako konjunktiv přítomného času. Paradigma je dimorfního charakteru, první exponent vyjadřuje morfologické kategorie, druhý exponent obsahuje kategorie morfosyntaktické.

3. 1. 1. Portugalské paradigma:

1. třída <i>-ar</i>	2. a 3. třída <i>-er, -ir</i>
cant-e-0	com/part-a-0
cant-e-s	com/part-a-s
cant-e-0	com/part-a-0
cant-e-mos	com/part-a-mos
cant-e-is	com/part-a-is
cant -e-m	com/part-a-m

²⁶ Výjimku tvoří řada nepravidelných sloves v obou jazycích a v portugalské formy *cant-a-r-0* a *tiv-e-r-0 cantado*.

3. 1. 2. Španělské paradigma:

1. třída <i>-ar</i>	2. a 3. třída <i>-er, -ir</i>
cant-e-0	com/part-a-0
cant-e-s	com/part –a-s
cant-e-0	com/part –a-0
cant-e-mos	com/part –a-mos
cant-é-is	com/part –á-is
cant-e-n	com/part –a-n

3. 2. Tenha cantado/Haya cantado

Tyto formy bývají označovány jako konjunktiv perfekta.

3. 2. 1. Portugalské paradigma

V portugalštině se tvoří pomocí formy konjunktivu přítomného času slovesa *ter* a přičestím minulým významového slovesa.

tenh-a-0	}	+ přičestí minulé významového slovesa (cantado/ comido/partido)
tenh-a-s		
tenh-a-é		
tenh-a-mos		
tenh-a-is		
tenh-a-m		

3. 2. 2. Španělské paradigma:

Tvoří se pomocí konjunktivu přítomného času slovesa *haber* a přičestím minulým významového slovesa.

hay-a-0	}	+ přičestí minulé významového slovesa (cantado/ comido/partido)
hay-a-s		
hay-a-0		
hay-a-mos		
hay-á-is		
hay-a-n		

3. 3. Cantasse/cantara/-ase

Tvoří se ze třetí osoby plurálu jednoduchého perfekta nahrazením jeho koncovek. Jedná se o paradigma trimorfního charakteru. První exponent je zde vyjádřením morfologické třídy, druhý exponent vyjadřuje kategorie morfologické a třetí exponent kategorie morfosyntaktické. Tyto formy bývají označovány jako konjunktiv imperfekta.

3. 3. 1. Portugalské paradigma

1. třída <i>-ar</i>	2. třída <i>-er</i>	3. třída <i>-ir</i>
cant-a-sse-0	com-e-sse-0	part-i-sse-0
cant-a-sse-s	com-e-sse-s	part-i-sse-s
cant-a-sse-0	com-e-sse-0	part-i-sse-0
cant-á-sse-mos	com-ê-sse-mos	part-í-sse-mos
cant-á-sse-is	com-ê-sse-is	part-í-sse-is
cant-a-sse-n	com-e-sse-m	part-i-sse-m

3. 3. 2. Španělské paradigma

1. třída <i>-ar</i>	2. a 3. třída <i>-er, -ir</i>
cant-a-ra-0/-a-se-0	com/part-ie-ra-0/-ie-se-0
cant-a-ra-s/-a-se-s	com/part-ie-ra-s/-ie-se-s
cant-a-ra-0/-as-e-0	com/part-ie-ra-0/-ie-se-0
cant-á-ra-mos/-á-se-mos	com/part-ié-ra-mos/-ié-se-mos
cant-a-ra-is/-a-se-is	com/part-ie-ra-is/-ie-se-is
cant-a-ra-n/-a-se-n	com/part-ie-ra-n/-ie-se-n

V případě subjunktivu imperfekta lze ve španělštině použít obě formy. Forma *cantaras* vznikla z latinského předminulého času indikativu CANTAVERAM a je častější pro ústní projev. Forma *cantases* se vyvinula z latinského předminulého času konjunktivu CANTAVISSEM a všeobecně se má za to, že se častěji užívá v písemném projevu.²⁷

²⁷ Gili Gaya naopak uvádí, že ve španělské variantě převažuje *-se* v běžném hovoru, *-ra* mezi příslušníky vzdělané vrstvy a v písemném projevu.

V hispánské Americe téměř ve všech dialektech převládá forma *cantara*.²⁸ Až na výjimky se nicméně jedná o rovnocenné formy. Zřejmě tu jde ale o neukončený vývojový proces.

Forma *cantara* se částečně shoduje s portugalským předminulým časem.²⁹ I ve španělštině původně plnilo paradigma *cantara* tuto funkci, a to přibližně do počátku patnáctého století. V sedmnáctém století je výskyt této formy ve funkci předminulého času jen ojedinělý.³⁰ V dnešní španělštině lze stále toto paradigma ve funkci předminulého času vystopovat v několika případech. Jak uvádí A. Llorach, jedná se o archaismy či dialektální užití, zejména v oblasti Leonu a Galicie.

Formu *cantara* nelze nahradit formou *cantases* v následujících případech:

3. 3. 2. 1. *Cantara* se užívá jako archaismus či dialektismus místo složeného *habías cantado*. Zde má funkci indikativu a odpovídá ději předminulému.

3. 3. 2. 2. V afektovaném, zpravodajském a dialektálním použití se forma *cantara* shoduje s indikativní formou *canté*. Ve zpravodajské mluvě zmiňují G. Rojo spolu s A. Veigou i možnost výskytu formy *cantase* ve funkci indikativu. (GDLE 1999: 2925) Tento výskyt je ale velmi omezený a normativně nepřipustný. Dochází k němu pravděpodobně na základě funkční alternace paradigmatu *cantara/cantase*.

3. 3. 2. 3. Dalším příkladem archaizujícího a afektovaného užití je záměna formy *cantara* za formu kondicionálu *cantaría*. Tento tvar je stále živý v určitých ustálených spojeních a v případě modálních sloves, jako například: *querer*, *deber* a *poder*. (srov. A. Llorach 1999: 159).

---

²⁸ Na toto téma byla napsána řada studií, například: D. L. Bolinger. *Subjunctive –RA and –SE, Free Variation?*, V. Bejarano. *Sobre las dos formas del imperfecto de subjuntivo y el empleo de la forma –SE con valor indicativo*, V. Lamíquiz *Cantara o cantase*, L. O. Wright *The Subjunctive Forms in –RA and –SE in Spanish American Speech* atd.

²⁹ Okrajově se ve funkci konjunktivu užívá tato forma i v portugalštině.

³⁰ V devatenáctém století došlo k částečnému obnovení původní funkce zejména v písemném projevu. Tato tendence ale později opět upadá.

3. 4. Tivesse cantado/hubiera/hubiese cantado

Tradičně bývá toto paradigma nazýváno jako konjunktiv předminulého času.

3. 4. 1. Portugalské paradigma

V portugalštině se tvoří pomocí formy konjunktivu imperfekta slovesa *ter* a přičestím minulým významového slovesa.

tiv-e-sse-0	}	+ přičestí minulé významového slovesa
tiv-e-sse-s		
tiv-e-sse-0		
tiv-é-sse-mos		
tiv-é-sse-is		
tiv-e-sse-m		

3. 4. 2. Španělské paradigma

Tvoří se pomocí konjunktivu imperfekta slovesa *haber* a přičestím minulým významového slovesa.

hub-ie-ra-0/hub-ie-se-0	}	+ přičestí minulé významového slovesa
hub-ie-ra-s/hub-ie-se-s		
hub-ie-ra-0/hub-ie-se-0		
hub-ié-ra-mos/hub-ié-se-mos		
hub-ie-ra-is/hub-ie-se-is		
hub-ie-ra-n/hub-ie-se-n		

3. 5. Cantar/tiver cantado/cantare/hubiere cantado

3. 5. 1. Portugalština

Konjunktiv futura a konjunktiv předbudoucího času představují výjimku, jelikož se tvoří se z perfektního kmene, ke kterému se přidají koncovky infinitivu osobního.³¹ V případě pravidelných sloves konjunktivu futura jsou v 1. a 3. osobě jednotného čísla tyto tvary díky nulovému desinenciálnímu exponentu homonymní s tvarem infinitivu nekonjugovaného. Paradigma je tříčlenného charakteru. Vyjádřením morfologických kategorií je zde i slovesný kořen.

1. třída <i>-ar</i>	2. třída <i>-er</i>	3. třída <i>-ir</i>
cant-a-r-0	com-e-r-0	part-i-r-0
cant-a-r-es	com-e-r-es	part-i-r-es
cant-a-r-0	com-e-r-0	part-i-r-0
cant-a-r-mos	com-e-r-mos	part-i-r-mos
cant-a-r-des	com-e-r-des	part-i-r-des
cant-a-r-em	com-e-r-em	part-i-r-em

tiv-e-r-0	}	+ příčestí minulé významového slovesa
tiv-e-r-es		
tiv-e-r-0		
tiv-e-r-mos		
tiv-e-r-des		
tiv-e-r-em		

³¹ Rozdíl mezi infinitivem osobním a konjunktivem futura je na první pohled viditelný u nepravidelných sloves: *ter, teres, ter* atd. oproti: *tiver, tiveres, tiver* atd.

3. 5. 2. Španělština

V moderní španělštině vyjádření konjunktiv futura formálně neexistuje. K označení budoucnosti se proto používá forem konjunktivu přítomného nebo indikativu. Forma *cantare* se v evropské španělštině vyskytuje ojediněle, a to pouze v psaném projevu, či několika ustálených spojeních a rčeních typu: *Sea lo que fuere* či *Adonde fueres, haz lo que vieres*. V psaném projevu je možno setkat se s touto formou v právní či administrativní španělštině:

Si los padres viven separados y no decidieren de común acuerdo, el Juez decidirá, siempre en beneficio de los hijos, al cuidado de qué progenitor quedarán los hijos menores de edad. (Občanský zákoník, Článek 159)

Tato forma vznikla z tvarů latinského futura perfekta, CANTAVERO, a perfekta subjunktivu, CANTAVERIM.³² Již ve 13. století je možné pozorovat její nahrazování formou subjunktivu či indikativu přítomného. V 16. a 17. století se výskyt omezuje jen na jazyk literární.³³ Od konce 18. století se frekvence užití konjunktivu futura prakticky rovná dnešní španělštině. O něco déle se udržel v sousední galicijštině. Jak uvádí R. Álvarez a X. Xove v *Gramática da lingua galega*, tato forma v ústním projevu zaniká v polovině století 19. Poté se jedná pouze o stylistickou variantu. (srov. R. Álvarez, X. Xove 2002: 295)

Ve španělštině se v ústním projevu forma subjunktivu futura udržuje v některých zemích hispánské Ameriky a na Kanárských ostrovech.³⁴

---

³² Jak uvádí B. C. Bergareche, v klasické španělštině se konjunktiv futura užíval v následujících vedlejších větách:

- a. Vztažných časových s *cuando, cada que, en cuanto, mientras, pues que*.
- b. Způsobových s *como*.
- c. Přípustkových s *maguer* (ačkoliv).
- d. Podmínkových potencionálních.

³³ I zde je ale možné pozorovat záměnu s formou *-se* vzhledem k fonetické podobnosti s paradigmatickým *cantara* (→ *cantase*). V portugalštině, kde si forma *-ra* uchovávala svoji původní funkci předminulého času, k této záměně nedochází.

³⁴ Blíže viz I. Bosque *Indicativo y subjuntivo* (1990)

4. Všeobecné užití subjunktivu v portugalštině a ve španělštině

Při popisu použití konjunktivu se ve většině gramatik zprvu vyděluje subjunktiv ve větě hlavní a poté subjunktiv ve větě vedlejší. První typ bývá automaticky označován jako subjunktiv nezávislý, druhý typ představuje subjunktiv závislý. V tomto případě se jedná o kritérium syntaktické.

I ze sémantického hlediska lze mody rozdělit na mody závislé - *kongruenční* a mody nezávislé – *nekongruenční*. Jak již vyplývá z názvu, zatímco mody *kongruenční* jsou řízeny modálním významem jiného lexikálního výrazu (ať už na úrovni větné či souvětne), mody *nekongruenční* mají autonomní modální význam (jedná se například o optativní funkci ve větě hlavní). V rámci *kongruenčního* subjunktivu lze vydělit dva typy. V prvním případě se jedná o gramatický pleonasmus, kdy je modalita vyjádřena lexikálně slovesem ve větě hlavní či spojkou nebo jiným výrazem, které již modalitu vyjadřují. Ve druhém případě je konjunktiv povinnou poziční variantou indikativu, ačkoliv se jedná o reálný modální význam. Dochází zde k neutralizaci protikladu indikativ : subjunktiv. Příkladem jsou koncesivní věty vedlejší se spojkou *embora/aunque*.³⁵

V této práci jsme pro excerpci využili portugalský elektronický korpus www.corpusdoportugues.org a španělský elektronický korpus CREA <http://corpus.rae.es/creanet.html>. Při výběru výrazů jsme se snažili brát v úvahu frekvenční hledisko a případy, ve kterých si myslíme, že dochází nejčastěji k odlišnostem mezi oběma jazyky. Vzhledem k rozsahu práce nám nejde o vyčerpávající výčet použití jednotlivých výrazů, nýbrž o poukazání na nejdůležitější rozdíly v užití konjunktivu v portugalštině a ve španělštině.

---

³⁵ Ve španělštině dochází v tomto případě k nahrazování subjunktivu indikativem, pravděpodobně na základě skutečnosti, že se jedná o reálný modální význam. V portugalštině nicméně alternance obou modů přípustná není.

4. 1. Hlavní věta

Někteří gramatici, jako například I. H. Faria, jsou zastánci názoru, že se subjunktiv v hlavní větě nevyskytuje, nýbrž že se jedná pouze o elipsu věty hlavní. Ačkoliv je tento názor opodstatněný, je dnes subjunktiv v hlavní větě všeobecně označován jako nezávislý.³⁶ Jak jsme již uvedli výše, ani toto označení není úplně přesné. Většinou jde o nezávislost na jiné větě řídící. V rámci jedné věty lze mluvit o subjunktivu závislém, *kongruenčním*, na jiném lexikálním výrazu. Zpravidla se jedná o deziderativní nebo potenciální modální význam.

V hlavní větě se subjunktiv užívá v následujících případech:

4. 1. 1. K vyjádření pochyb ve spojení s výrazy: *talvez* v portugalštině³⁷, *quizá(s)*, *tal vez* a *acaso* ve španělštině. Ne ve všech případech zde ale musí nutně stát konjunktiv. Pokud stojí výraz *talvez/tal vez*, *quizá(s)* či *acaso* za příslušným slovesným výrazem, lze užít indikativ.

Portugalština:

Talvez isso aconteça, mas não é para isso que trabalhamos.

Hemingway foi, talvez, o primeiro a ser tomado pela cultura de massas como modelo do que deve ser o escritor.

Španělština:

Tal vez se sorprendan, pero más e la mitad de las especies conocidas y nombradas en el mundo son insectos.

¿Sería, tal vez, la lluvia ácida?

Quizás sea también una manera válida de describir su propia obra.

Dijo que el adelanto de las elecciones puede quizás ser una solución pero también puede profundizar la crisis política y socioeconómica actual.

---

³⁶ S. Gili y Gaya uvádí, že se v těchto případech nejedná o gramatickou závislost na řídícím verbu, nýbrž o mentální subordinaci.

³⁷ P. V. Cuesta a M. M. Luz ve své gramatice mezi příslovci vyjadřujícími nejistotu uvádějí i výraz: *quiza*. Ten se ale v dnešní portugalštině vyskytuje jen velmi ojedinele.

Acaso sea posible para el indígena en el fondo de los bosques, donde la risa nace fresca y aclimatada.

La enfermedad puede acaso anular es posibilidad, pero en la normalidad existe y es un hecho primordial.

Ve španělštině může stát indikativ i za zmíněnými výrazy. Jak uvádí B. Zavadil, při použití indikativu se jedná o nejistý předpoklad realizace děje, se subjunktivem jde o představu nejisté realizace děje. (srov. Zavadil 1980: 99)

Tal vez no le ha visto, tal vez tiene prisa por llegar a Inglaterra con su carga de brillantes.

Quizás es porque aquí en Cataluña tenemos más espíritu empresarial, familiar, de conservar las cosas.

Dle F. Matte Bon, stojí po výrazech *quizás* a *tal vez* častěji subjunktiv ve vzdělané vrstvě. (F. Matte Bon 1999: 70)

V portugalštině je výskyt indikativu po výrazu *talvez* velmi neobvyklý. Indikativ připouští v *Gramática descritiva do português* M. A. Perini, ale jak sám dodává, jedná se jen o ojedinělý jev. To, že tento fakt vůbec připouští, je pravděpodobně dané jeho brazilským původem. Ostatní prostudované portugalské gramatiky užití indikativu v tomto případě neuvádějí.

Po portugalském výrazu *acaso* následuje indikativ. V korpusu www.corpusdoportugues.org nebyl v materiálech z dvacátého století nalezen jediný případ, kdy by v hlavní větě po tomto výrazu následoval subjunktiv.

4. 1. 2. V deziderativně exklamativních frázích po výrazech: *oxalá/ojalá*³⁸, *así/assim*, *quién/quem*.

Portugalština:

Oxalá aproveite esta oportunidade.

Oxalá eu não tivesse razão.

Quem quisesse que olhasse para ela.

Assim seja a vontade dela.

---

³⁸ z arabského: wa-šā'allāh (Nechť dá Bůh)

Assim houvesse coragem política...

Španělština:

¡Ojalá no sea demasiado tarde!

¡Ojalá fuera cierto lo que dicen!

¡Así te salga un hijo, entre monstruo y flamenco, que te cante las cuarenta!

¡Quién lo hubiera dicho hace siete u ocho años!

Ve španělštině je v případě výrazu *ojalá* podobně jako v předchozím bodě užit indikativ v závislosti na postavení slovesa či stupně uskutečnitelnosti děje. Pokud ve větě stojí indikativ či subjunktiv přítomného času, jedná se z pohledu mluvčího o možnou realizaci děje, rozdíl je ve stupni jistoty či nejistoty mluvčího. V případě, že po tomto výrazu následuje imperfektum subjunktivu (lze se setkat i s předminulým časem), jedná se o nemožnou realizaci děje, nebo časový bod, ve kterém se děj uskutečnit měl, již minul. V portugalštině se výraz *oxalá* za slovesem neužívá. V některých případech bývá následován uvozovacím *que*.

Výraz *assim/así*, typický pro kletí a zlořečení, je v dnešní mluvě poměrně neobvyklý. Vyjímkou je spojení: *Assim seja./Así sea*. Archaicky zní i výraz *quien/quem*.

4. 1. 3. K vyjádření pochyb po příslovcích se sufixem *–mente*. Zde se jedná o čistě španělskou záležitost. V portugalštině je v těchto případech předepsán indikativ. Nejčastěji se jedná o příslovce *probablemente* a *posiblemente*. Použití subjunktivu závisí na míře nejistoty mluvčího,³⁹ podobně jako u výrazu *tal vez*, a ve větě musí příslovce stát před slovesem. V jistém kontextu je možné setkat se se subjunktivem i po příslovci *seguramente*:

Es lamentable que Lope de Vega no haya conocido esta variable del contrato interpersonal, porque seguramente lo hubiera estimulado a escribir más de una pieza teatral sobre el tema;

Jak je patrné, jedná se nicméně o non-reálný modální význam. V ostatních případech stojí subjunktiv po tomto výrazu jen zřídka.

---

³⁹ V 500 případech užití příslovce *posiblemente* byl v elektronickém korpusu RAE CRAE vyexcerptován ve 238 subjunktiv, v ostatních stál indikativ. Oproti tomu nebyl v portugalských elektronických korpusech: www.corpusdoportugues.org ani <http://www.linguateca.pt/> nalezen jediný případ těchto příslovcí následovaných konjunktivem.

4. 1. 4. V deziderativních větách s uvozovací částicí *que*.

Zde se jedná o poměrně velkou skupinu vět. Narozdíl od předchozích výrazů *talvez/talvez*, *oxalá/ojalá* apod. nemá tento výraz pevný modální význam. V podstatě jde o elipsu řídicího členu, jako jsou například slovesa volitivního charakteru: *querer*, *desejar/desejar* či *dizer/decir*. Řada autorů proto tuto skupinu nepovažuje jako případ nezávislého subjunktivu. J. Porto Dapena ji označuje jako věty pseudonezávislé. (Dapena 1991: 80)

Portugalština:

Que tenha paciência, que eu também a tenho..

Que a liberte duma organização diabólica, fazendo-a sumir de Paris...

De resto, aquela era uma questão de " milicos ". Que se arranjassem!

Que Deus te abençoe e guarde, a ti, à Dinda e aos nossos queridos filhos.

Que sejas melhor guerreiro que barbeiro.

Nem sequer sabe nadar, andar a cavalo! - Que aprenda, ora essa!

Španělština:

Que hagan todo lo posible por venir a la fiesta.

Que se les trate como personas capaces de asumir responsabilidades.

4. 1. 4. 1. V hovorovém jazyce se ve španělštině poměrně často setkáme s větami typu:

Que se lo pase bien.

Que te sea leve.

Que aproveche.

Que os divirtáis.

Que tengas un buen día.

4. 1. 4. 2. Exklamativní fráze s *Nem que/Ni que*. Ve španělštině se po tomto spojení užívá obvykle imperfektum nebo předminulý čas, protože se jedná o modální význam

potencionální s uzavřenou možností realizace.⁴⁰ V portugalštině je možný i konjunktiv přítomného času. Jak uvádí J. Porto Dapena, lze o větách tohoto typu uvažovat jako o vedlejší větě přípustkové, přičemž došlo k elipse hlavní věty, jelikož tento fakt nebrání srozumitelnosti výpovědi. (Dapena 1991: 82)

Portugalština:

Claro que vou! Nem que chova canivete...

Nem que me paguem!

Nem que eu passe fome!

Nem que ela fosse real!

Nem que precisasse meter aquele bobo do padre Estêvão no meio.

Španělština:

¡Ni que fueran de oro!

!Ni que estuviera loco!

Ni que fuera yo el único al que han crucificado en este mundo.

4. 1. 4. 3. Elipsa částice *que*. O použití *que* rozhoduje jazyková norma. Jak uvádí B. Zavadil, převládá v dnešním jazyce její užívání před elipsou. Výjimkou jsou ustálená spojení zvolacího typu, zejména náboženského charakteru, konvenční fráze nebo spojení se slovesy *viver/vivir* a *morrer/morir*. Sloveso stojí až na výjimky ve 3. osobě.⁴¹ Všeobecně se ale jedná o archaismy, které se v běžné mluvě vyskytují jen ojediněle.

Portugalština:

Valha-me Deus!

Seja feita a tua vontade.

Raios partam a vida e quem lá ande!

Salvo seja!

---

⁴⁰ Výjimkou jsou věty typu: *¡Ni que lo digas!* Zde se ale jedná o imperativní modální význam.

⁴¹ Výjimku v portugalštině tvoří sloveso *poder*: *Possas tu repelir a afronta* (J. M. Nunes de Figueredo, A. Gomes Ferreira 1979: 85)

Španělština:

¡Dios se lo pague!

¡Viva el Rey!

Bienvenido sea.

En paz descanse.

Maldita sea.

4. 1. 5. V reduplikativních formulích typu: sloveso v konjunktivu + (podmět) + (*o/lo*) výraz *que*, vztažné zájmeno *quien* nebo *cual/qual* nebo příslovce *como* + sloveso v konjunktivu. Sloveso zde stojí v přítomnosti nebo imperfektu konjunktivu. Jak tvrdí Gili Gaya, ačkoliv zde subjektiv není řízen jiným slovesem či výrazem, nejedná se o vlastní nezávislé věty. (srov. Gili Gaya 1994: 139). Jde zde v podstatě o elipsu výrazu *embora/aunque*. Nejčastější se setkáme se spojením se slovesem *ser*.

Portugalština:

E o julgamento dele aceito-o, seja qual for!

Diga qualquer coisa, seja o que for.

Diga ele o que disser, grite como gritar, não façam caso, arrastem-no.

Preciso que me ajude a encontrá-lo, agora que temos uma pista. Custe o que custar.

Fosse o que fosse, dali a pouco saberia de tudo.

Assim executava tudo, fosse o que fosse.

Mas, fosse como fosse, nem uma coisa nem outra o prejudicava.

Španělština:

En todo caso, sea lo que sea, sírvamelo con bastante hielo.

La búsqueda de la perfección, sea como sea, es positiva, en mi opinión.

Estás a punto de entrar en la leyenda, hagas lo que hagas, pase lo que pase.

Porque la desconocida, fuera quien fuera, necesitaba ayuda.

Preciso era reconocer las cosas tal como eran, pensara lo que pensara Astolfo, chillaran lo que chillaran las dos ancianas enardecidas, dijera lo que dijera el corazón.

V portugalštině se po *que/quem/qual* užívá konjunktiv futura, pokud v řídící větě stojí konjunktiv přítomného času:⁴² Ve španělštině se výskyt konjunktivu futura limituje na případ: *Sea lo que fuere*.

Alternativou jsou spojení: sloveso v konjunktivu + (přídavné jméno/zájmeno) + *ou não/o no* (+ sloveso v konjunktivu). I tento druh vět by bylo možné zařadit do vedlejších vět přípustkových.

Portugalština:

Queiras ou não queiras, os que me dás a mim são exclusivos.

Fosse ou não fosse, o que é certo é que o pai não fazia caso dele.

Hão-de ser curiosas! - Sejam ou não sejam. Quer ou não?

A bem dizer, o Carlos Frederico é assim com toda a gente, sejam caloiros ou não..

Teria de gritar, de chamar por alguém, gostassem ou não.

Španělština:

Fuera verdad o no, cuando la conocí ya vestía y se comportaba con clase.

Sea cierto o no, lo que sí es indudable es que la sangre de los Wittelsbach corre, y por partida doble, por las venas de la nueva emperatriz de Austria.

Quieras o no ya eres mi hombre.

4. 1. 6. Ve výrazech sloužících pro vyjádření schválení či souhlasu: *como a o que/lo que*:

Portugalština:

Não te posso levar! - Hoje, não. - Como queiras.

Leopoldina lembrou escrever-lhe. - O que quiseses...

Španělština:

Como tú digas.

---

⁴² Viz vedlejší věta.

Como quieras.

Lo que usted diga.

Jedná se o vedlejší věty vztažné s elipsou věty hlavní. Do této skupiny by bylo možné zařadit i věty temporálního charakteru: *Cuando/Quando* + konjunktiv (v portugalštině konjunktiv futura).

4. 1. 7. Ve španělštině ve výrazech pro vyjádření přípustky nebo podmínky: *según*.

Según te portes.

V portugalštině se po výrazech *segundo* a *conforme* konjunktiv v hlavní větě nevyskytuje.

4. 1. 8. V přípustkovém nebo podmínkovém významu s výrazem *que*, kdy ve většině případů následuje sloveso *saber* nebo *lembrar-se/recordar* v první osobě. Původně se zde opět jedná o elipsu hlavní věty.

Portugalština:

Que me lembre, não.

Que eu me lembre só saí quando mataram meu tio.

Veja que eles não conseguiram ainda encontrar um caminho para a paz, matam-se com armas extremamente poderosas, e que eu saiba não há fábricas de armas em Angola.

Španělština:

De todas formas, que yo sepa, ninguna obra de Cunillé se ha montado todavía dos veces en España.

Nunca, que yo recuerde, sucedió en esta casa nada fuera del orden natural, nada que no sepamos de tantas otras como ésta.

Bueno, que yo me acuerde, hay tres sueños que me produjeron mucho miedo, mucho pavor.

4. 1. 9. Konstrukce *não/no* + konjunktiv slovesa *ir* + *a* ve španělštině + infinitiv. Sloveso *ir* tu obvykle stojí ve třetí osobě v přítomném čase.

Portugalština:

Não vá ele meter-se de mais na minha vida, ouvir alguma confidência!

Španělština:

No vaya a creer que nos avergonzamos de ella.

4. 1. 10. Ve funkci imperativu. Dochází k polemice, zda se v tomto případě jedná pouze o propůjčení forem konjunktivu v daných osobách, či zda se jedná o vlastní imperativ. Jak již bylo uvedeno výše, řada autorů vyděluje pouze dva mody, a to indikativ a subjunktiv. Gili Gaya uvádí, že imperativ je vlastně intenzifikací optativního subjunktivu. (Gili Gaya 1994: 142) A. Llorach imperativ staví do opozice k ostatním modům.⁴³ Musí splňovat následující podmínky: stát ve druhé osobě jednotného nebo množného čísla, děj musí být umístěn do přítomnosti a nesmí se jednat o větu zápornou. V ostatních případech se v apelativních větách jedná o formy subjunktivu. (srov. A. Llorach 1999: 151). I zde je tedy nutné rozlišit funkční a formální hledisko při vymezení obou způsobů.

Existuje řada výrazů, považovaných dnes za citoslovce nebo vsuvková slova, které byly původně nositeli volního imperativního významu. Jedná se například o výrazy: *digamos*, *vejam*, *ou seja* v portugalštině, *digamos*, *diga*, *venga*, *vaya*, *o sea* ve španělštině.

Portugalština:

Morreu. Vejam, os senhores e as senhoras.

Assim, consiste na origem do poder, ou seja, é o poder próprio de cada Estado de se organizar e reger.

Será como, digamos, uma solução Jatene para a agricultura: cria-se um imposto especial para isso.

Španělština:

Ya, o sea, que no vuelves hasta entrado marzo.

---

⁴³ Viz kapitola 1. 1. 7.

-Vaya, vaya, ¿qué pensaría su padre de usted si supiera que le visita la policía?

- Pero venga ya, por favor, Pablo, si ese papel lo hace cualquiera, todos los problemas de la película fueron los de encontrar actriz para esa escena.

4. 1. 11. Závěr

Jak je zřejmé z uvedeného přehledu, dochází ve větě hlavní k řadě odlišností mezi oběma jazyky. Ve španělštině je užití konjunktivu po určitých výrazech poměrně uvolněného charakteru. V řadě případů záleží na postoji mluvčího ke skutečnosti. Oproti španělštině jsou v portugalštině pravidla pro alternaci obou modů zásadně striktnější.

Ve většině případů se nicméně konjunktiv vyskytuje ve větě vedlejší.

4. 2. Vedlejší věta

Vedlejší věty plní funkci větných členů v rámci věty hlavní. Jejich klasifikace se v české a románské tradici odlišuje. Zatímco je v českém pojetí zavedené dělení vět vedlejších na základě jejich funkce ve větě řídicí (podmětné, předmětné, přívlastkové atd.), ve španělských a portugalských gramatikách se nejčastěji setkáme nejprve s rozdělením na věty podle slovního druhu, který zastupují (substantivní, adjektivní a adverbialní). Tato označení jsou nicméně poměrně nepřesná. Problém nastává hlavně u vedlejších vět adverbialních, kdy okolnostní určení může být vyjádřeno též substantivem s předložkou. B. Zavadil uvádí, že tento způsob je v tomto typu vět dokonce nejčastější. (srov. Zavadil, Čermák 2010: 477) Zde se budeme držet dělení na věty substantivní, adjektivní a okolnostní.

Kromě portugalského konjunktivu futura patří mezi základní rozdíly ve vedlejších větách v obou jazycích užití infinitivu osobního, který v portugalštině alternuje s konjunktivem. Infinitiv uváděli zprvu někteří gramatici mezi slovesné způsoby. Jak je patrné z vymezení slovesného modu v úvodu práce, infinitiv jako slovesný modus označit nelze.

Existuje řada faktorů, které mohou ovlivnit výběr infinitivu. Jak uvádí P. V. Cuesta a M. M. Luz v *Gramática portuguesa*, pro užití infinitivu hraje roli stylistické hledisko, kdy infinitiv bývá určen záměrem mluvčího zdůraznit podmět věty. (srov. P. V. Cuesta, M. M. Luz 1987: 212) Otázka užití infinitivu v portugalštině je nicméně velmi komplexní, a proto se v této práci zaměříme pouze na portugalský infinitiv konjugovaný, který může alternovat se španělským subjunktivem. V některých případech bývá připojen výrazy *a*, *de* nebo *para*. Pro užití infinitivu nekonjugovaného platí v zásadě stejná pravidla pro oba jazyky, proto se jím blíže zabývat nebudeme.⁴⁴

---

⁴⁴ K záměně obou infinitivů může dojít v 1. a 3. osobě singuláru. V excerptech této práce budeme vycházet z předpokladu, že pokud je ve větách stejný podmět, jedná se o infinitiv nekonjugovaný.

4. 2. 1. Substantivní vedlejší věty

Jak již vyplývá z názvu, vykonává tento typ vět funkci substantiva ve větě hlavní.

Například ve větách:

v portugalštině:

É necessário que ele termine o trabalho.

ve španělštině:

Es necesario que él termine el trabajo.

Ize větu vedlejší nahradit podstatným jménem:

v portugalštině:

É necessária a terminação do trabalho por ele.

ve španělštině:

Es necesaria la terminación del trabajo por él.

Nezávisle na modu, který stojí ve vedlejší větě, jsou substantivní věty uvozeny nejčastěji spojkou *que*.

Tento oddíl rozdělíme do tří podkapitol. Do první zařadíme slovesa, po kterých se ve vedlejší větě vždy vyskytuje subjunktiv, ve druhé se budeme věnovat slovesům, po kterých dochází k alternaci obou modů a ve třetí slovesům, která v závislosti na použitém modu mění svůj původní význam.

4. 2. 1. 1. Povinný subjunktiv

V tomto typu vět je subjunktiv, který bývá považován za způsob příznakový vůči indikativu, předepsán normou. Nevstupuje do opozice s indikativem, čímž tu dochází k neutralizaci protikladů těchto dvou modů. Indikativ ve vedlejších větách substantivních vyjadřuje pravdivostní, jistotní nebo znalostní postoj mluvčího. Řídícími výrazy jsou zde slovesa typu: *acreditar, admitir, achar, assegurar, crer, declarar, jurar, saber, ver* v portugalštině, *afirmar, asegurar, comunicar, comprobar, conocer, ocurrir, pasar, pensar,*

saber ve španělštině, podstatná jména typu: *certeza, conhecimento, crença, promessa* v portugalštině, *causa, convicción, motivo, realidad, seguridad, verdad* ve španělštině a přídavná jména jako například: *certo, claro, evidente, óbvio* v portugalštině, *cierto, claro, evidente, indudable, obvio, seguro, verdadero* ve španělštině. Situace se nicméně liší, pokud stojí hlavní věta v záporu.⁴⁵

portugalšina:

O certo é que Maurício é bonito demais.

Penso que também os soldados estão muito fartos desta guerra e que o colonialismo não lhes mereceu nunca a mínima convivência.

É verdade que ele tem merecimento; mas veste-se muito mal...

španělština:

Lo cierto es que tiene que contar con la cuota andaluza y la catalana, claves para su victoria

Pienso que tenemos que intensificar nuestras relaciones en estas direcciones.

Es verdad que tiene consecuencias que tenemos que medir, pero medir sobre todo para saber cuál es la responsabilidad de cada uno.

Subjunktiv je povinný v těchto případech:

4. 2. 1. 1. 1. Po slovesech vyjadřujících volitivnost či nutnost

Dochází zde k působení subjektu věty hlavní na konatele – podmět věty vedlejší. Proto zde bývá děj věty vedlejší temporálně umístěn do bodu následujícím po momentu promluvy. Většinou zde vedlejší věta plní funkci předmětu. Sloveso v závislé větě tu v řadě případů odpovídá rozkazovacímu způsobu a dochází k funkčnímu překrývání konjunktivu a imperativu.⁴⁶

V portugalštině: *aconselhar, convir, desejar, exigir, mandar, ordenar, pedir, pretender, proibir, querer, rogar, solicitar, suplicar, tencionar* atd.

---

⁴⁵ Viz níže.

⁴⁶ Formálně se ale ve vedlejších větách imperativ nevyskytuje. Srov.: *Ten paciencia! Te pido que tengas paciencia.*

Ve španělštině: *aconsejar, amonestar, anhelar, ansiar, avisar, ayudar, convenir, cuidar, decretar, desear, despreciar, exigir, faltar, intentar, lograr, mandar, necesitar, ordenar, pedir, permitir, precisar, pretender, prohibir, querer, recomendar, rogar, solicitar, suplicar* atd.

Do tohoto oddílu lze zařadit i slovesa kauzativního typu: *causar, conseguir, deixar, fazer* v portugalsštině, *causar, conseguir, dejar, hacer* ve španělštině.

S výjimkou slovesa *querer*⁴⁷ lze v portugalsštině nahradit konjunktiv infinitivem osobním. Pro určení jeho výskytu jsme k excerptci použili následující slovesa: *pedir, proibir, aconselhar* a *dejar* v přítomní a perfektní formě:⁴⁸

4. 2. 1. 1. 1. 1. *Pedir*

Po slovese *pedir* v přítomném čase bylo vyexcerptováno 124 případů užití konjunktivu a 50 vět s infinitivem osobním. Po perfektu se konjunktiv vyskytl v 360 a infinitiv osobní ve 192 případech.

Por exemplo, quando peço aos alunos para fazerem uma redacção sobre o que eles querem ser, aparecem-me composições assim:

Pedi que nos mandasse notícias.

V portugalsštině je zajímavostí užití předložkového výrazu *para* po tomto slovese. Pokud po výrazu *pedir* následuje výraz *para* + infinitiv, může se jednat i o význam svolení:

Posteriormente, pede para sair e, vigiado por um guarda, realiza inúmeras obras ao ar livre.

Lze se nicméně setkat i s výrazem *para* následovaným spojkou *que* + konjunktiv. V těchto případech se jedná o význam čistě volitivní:⁴⁹

Outro fotógrafo pede para que pose com a taça.

⁴⁷ Infinitiv osobní se často vyskytuje po slovesech smyslového vnímání *ver, ouvir*. Pokud je sloveso *querer* následováno těmito výrazy, je možné užít i infinitiv osobní:

Queres ver eu deitar fumo pelos olhos?

⁴⁸ Excerpta neobsahují 2. osobu plurálu, jelikož se v moderní portugalsštině téměř neužívá.

⁴⁹ Ve španělštině má výraz *para que* pouze finální význam. Rozdíl mezi finálním a volitivním významem je nicméně velmi subtilní. Například M. P. Saldanya řadí mezi modální prostředky s volitivním významem i předložku *para* a spojku *para que*. (GDLE 1999: 3260)

Pokud po tomto slovese následuje infinitiv osobní, záleží na kontextu, o jaký slovesný význam se jedná:

O inimigo é o medo e pede para as pessoas irem até onde ele está, pois ele é a verdade.

Na základě excerpt korpusu je patrné, že s předložkou *para* převládá právě užití infinitivu.⁵⁰ Konjunktiv v tomto případě po slovese v prezentní formě následoval sedmkrát, zatímco infinitiv se vyskytl v sedmnácti větách.

4. 2. 1. 1. 1. 2. *Proibir*

Sloveso *proibir* v přítomném čase bylo konjunktivem následováno ve 14 větách a infinitivem osobním ve 3 větách. Po perfektní formě následoval konjunktiv ve 13 a infinitiv v 1 případě. Je zde patrná tendence užívání konjunktivu. Ve většině případů (12 v prezentu a 11 v perfektu) stojí sloveso ve 3. osobě singuláru.

A lei eleitoral proíbe que órgãos públicos colaborem com campanhas.

... disse que a autarquia está se limitando a cumprir a legislação, que proíbe os bancos oficiais federais de operarem com qualquer empresa que tenha alguma pendência com o governo.

4. 2. 1. 1. 1. 2. *Aconselhar*

S konjunktivem bylo toto sloveso v prezentu vyexcerptováno ve 14 případech, s infinitivem v 11. Po perfektu stál konjunktiv také ve 14, infinitiv v 8 případech. Jak je patrné, je použití obou variant celkem vyrovnané. Je ale možné, že se tak děje z důvodu poměrně řídkého výskytu tohoto slovesa v excerptovaném korpusu.

Te aconselho que o enterres no quintal, ao pé do marmeleiro-da-índia.

O Partido Comunista decide, então, dissolver a Federação e aconselha os seus jovens a ingressarem no MUDJ a título pessoal.

4. 2. 1. 1. 1. 4. *Deixar*

V případě slovesa *deixar* jsme se po prezentní variantě setkali s častějším užitím infinitivu osobního. Ten se vyskytoval ve 39 případech, zejména v brazilské variantě, zatímco

---

⁵⁰ Jedná se zejména o případy, kdy ve větě hlavní stojí sloveso *pedir* v prezentu.

konjunktiv stál ve 20 případech. Situace se podstatně liší po perfektu. Zde bylo nalezeno 85 případů použití konjunktivu a jen 18 vět s infinitivem osobním.

A verdade é que deixo que as coisas aconteçam.

Então tu deixas os homens irem para lá?

4. 2. 1. 1. 2. Po slovesech vyjadřujících subjektivní hodnocení a duševní hnutí

V portugalštině se jedná o následující slovesa: *aborrecer, admirar, afligir, agradar, alegrar, apetecer, apreciar, assustar, aterrorizar, bastar, cansar, comover, compreender, contrariar, criticar, desagradar, desgostar, detestar, divertir, encantar, entristecer, entusiasmar, espantar, estranhar, gostar, impressionar, incomodar, interessar, inquietar, irritar, lamentar, ofender, perturbar, preocupar, recear, sentir, suportar, surpreender, temer, tolerar* atd.

Ve španělštině: *aburrir, admirar, agradar, alegrarse, añorar, apenar, apetecer, asustar, complacer, disgustar, divertir, doler, encantar, entristecer, entusiasmar, extrañar, fastidiar, gustar, horrorizar, lamentar, maravillar, molestar, odiar, placer, sentir, sorprender, odiar, temer* atd.

Jako v předchozím bodě je v portugalštině i zde možné nahrazení konjunktivu infinitivem osobním. K excerpci jsme vybrali slovesa *lamentar* a *temer*.

4. 2. 1. 1. 2. 1. *Lamentar*

Po přítomné formě tohoto slovesa bylo v korpusu nalezeno 49 případů konjunktivu a pouze 2 infinitivu osobního. Po perfektní formě stálo 29 sloves v konjunktivu a nebyl nalezený žádný případ infinitivu osobního.

Lamento que FHC não acredite em as duas únicas forças capazes de salvar o Brasil: Deus e o mercado.

Lamento não termos nos encontrado na semana passada, Aurélio, mas estava às voltas com o caso do executivo assassinado no edifício-garagem.

4. 2. 1. 1. 2. 1. *Temer*

V případě slovesa *temer* následoval po přítomné formě konjunktiv ve 105 větách a v perfektní formě ve 29 případech. Nebyl nalezen ani jeden příklad nahrazení konjunktivu infinitivem osobním.

Lacotte diz que resolveu preservar o patrimônio clássico porque teme que tais obras desapareçam.

4. 2. 1. 1. 3. Po slovesech vyjadřujících pochybnost či nejistotu

Nejčastěji se jedná slovesa: *duvidar* a *poder* v portugalštině a *dudar* a *poder* ve španělštině. Sloveso *poder* stojí ve třetí osobě jednotného čísla a má stejný význam jako spojení: *é possível/es posible*. Lze se s ním setkat se slovesem *ser* v infinitivu.

V korpusu bylo nalezeno pouze 48 případů konjunktivu po slovese *duvidar* v přítomné a 6 po perfektu. Infinitiv osobní zde nenásledoval ani v jednom případě. S infinitivem se naopak lze setkat po většině případů slovesa *poder* ve 3. osobě singuláru. Ačkoliv je tato forma velmi užívaná (celkem 20096 případů), *pode que* se vyskytlo jen ve 2 větách, a to u jednoho autora. Ve španělštině je naopak forma *puede que* velmi rozšířená.

Portugalština:

Saddam Hussein apostou na hostilidade dos ocidentais com o Ira, mas duvido que possa tirar proveito disso.

Pode que eu esteja enganado!

Španělština:

Yo mismo dudo de que vaya a seguir por este camino.

Puede que estemos dando es imagen, pero no queremos discutir solo temas organizativos, sino también políticos.

Pochybnost a nejistotu lze vyjádřit i záporně (viz níže) nebo slovesně jmenným přísudkem (viz následující bod).

4. 2. 1. 1. 4. Po sponovém slovese následovaném jmennou částí (podstatné nebo přídavné jméno)⁵¹

Existuje početná skupina podstatných a přídavných jmen ve spojení se sponovým slovesem, po kterých se ve větě vedlejší povinně užívá konjunktiv. Ve většině případů se jedná o jména s modálním významem hodnotícím, případně potencionálním. Z této skupiny se vydělují podstatná a přídavná jména označující pravdivost či skutečnost, pokud nestojí v záporu (například: *claro, evidente, óbvio* v portugalské, *claro, evidente, indudable, obvio, seguro* ve španělské). Po těchto následuje indikativ.

Ve spojení se subjunktivem se nejčastěji jedná o následující podstatná jména:⁵²

v portugalské: *aflição, afronta, alegria, chatice, crueldade, desejo, deslumbramento, dúvida, encanto, falsidade, honra, horror, injúria, injustiça, maravilha, necessidade, obrigação, pena, perigo, permissão, possibilidade, probabilidade, questão, surpresa, tolice, tristeza, ventagem* atd.

ve španělské: *barbaridad, calamidad, desdicha, falsedad, horror, injusticia, interés, lástima, locura, maravilla, mentira, necesidad, peligro, pena, suerte, tontería, utilidad, ventaja, vergüenza* atd.

a přídavná jména vyjadřující:

v portugalské:

Subjektivní hodnocení: *aborrecido, agradável, angustiante, animador, benéfico, bom, censurável, comovedor, complicado, custoso, decisivo, difícil, desagradável, emocionante, estranho, fácil, falso, fastidioso, imperdoável, impressionante, justo, lamentável, maçador, perigoso, perturbador, reprovável, simpático, simples, urgente, útil, trágico* atd.

---

⁵¹ V této práci považujeme za sponová následující slovesa: *ser, estar* a *ficar* v portugalské, *ser, estar* a *parecer* ve španělské. Řada autorů uvádí i další slovesa, například Gili Gaya: *venir, ser tenido por, ser llamado*, etc. (Gili Gaya 1994: 59)

⁵² Oproti těmto konstrukcím, vyjadřujících nejistotu, subjektivní hodnocení apod., po kterých následuje konjunktiv, stojí v portugalské v podobném významu indikativ za příslovci tvořenými sufixem *-mente*. Ve španělské nicméně závisí na míře jistoty či nejistoty realizace děje, podobně jako ve spojení s výrazem *tal vez*. (viz 4. 1. 1.)

Nejistotu: *duvidoso, improvável, incerto, inverossímil, possível, provável* atd.

Nutnost a volitivnost: *imprescindível, necessário, obrigatório, preciso* atd.

Množství: *suficiente, insuficiente* atd.

ve španělštině:

Subjektivní hodnocení: *absurdo, agradable, curioso, decisivo, difícil, emocionante, estupendo, extraordinario, fácil, fantástico, imperdonable, importante, impresionante, interesante, lamentable, mejor, justo, peligroso, preferible, prudente, raro, triste, útil* atd.

Nejistotu: *confuso, cuestionable, discutible, dudoso, hipotético, improbable, incierto, indeciso, indemostrable, inverossímil, opinable, pendiente, probable, problemático, sospechoso, presumible* atd.

Nutnost a volitivnost: *conveniente, imprescindible, necesario, oportuno, preciso* atd.

Množství: *bastante, insuficiente, suficiente* atd.

Pokud není podstatné časové určení, případně vyplývá z kontextu, je možná elipsa sponového slovesa. Jméno zde bývá doprovázeno exklamativním *que/qué*:

v portugalštině:

Que pena que não queiram ficar!

Que pena meus filhos estarem em aula no Pais Leme e no Mackenzie!

ve španělštině:

¡Qué vergüenza que se enteren mis padres!

Lze se také setkat s anteponovanou větou vedlejší:

v portugalštině:

Que demore, é natural.

ve španělštině:

Que quiera ser presidente, eso es falso.

Podobně jako v předchozích bodech, i zde je v portugalské možné alternace konjunktivu s infinitivem osobním. Při excerpci podstatných jmen jsme se setkali s nízkým výskytem těchto případů. Z přídavných jmen jsme se zaměřili na následující: *melhor*, *natural*, *possível*, *necessário*. V tomto bodě je sponové sloveso vzhledem k frekvenci excerptováno v přítomku a imperfektu.

4. 2. 1. 1. 4. 1. Podstatná jména

Jak již bylo zmíněno, byl v korpusu nalezen malý počet případů sponového slovesa, následovaného podstatným jménem. Konjunktiv stál v 16 větách, infinitiv osobní v 6.

É um problema, você implantar Física Moderna.

Mas é uma pena que as coisas tenham chegado a esse ponto.

Hoje, é uma alegria muito grande a gente passar e lembrar-se que aquilo já foi de maneira diferente e que temos o nosso contributo..

Je tedy zřejmé upřednostňování konjunktivu. Tento fakt může být ale ovlivněn i počtem výskytu těchto spojení v korpusu.

Situace se liší u konstrukce *que pena*. Zde ve větě vedlejší následoval konjunktiv ve 3 a infinitiv osobní v 15 případech.

4. 2. 1. 1. 4. 2. *Melhor*

U přídavného jména *melhor* se forma slovesa ve vedlejší větě v vyskytla ve 31 případech v konjunktivu a ve 43 v infinitivu. Po sponovém slovese v imperfektu stál ve 21 větách konjunktiv, ve 13 infinitiv osobní.

Se nos odiamos, não devemos mesmo nos meter um com o outro, é melhor ficarmos distantes.

Neste caso é melhor que os órgãos executivos acabem liderando o processo.

4. 2. 1. 1. 4. 3. *Natural*

Za přídavným jménem *natural* bylo vyexcerptováno užití 142 případů konjunktivu a pouze 2 případy infinitivu po přítomném čase a 29 případů konjunktivu po imperfektu. Infinitiv se po imperfektní formě nevyskytl ani v jednom případě.

É natural que tenha feito o dinheiro, que lhe deu para montar e desmontar tanta vez os negócios, através de artimanhas ilícitas.

É natural a culpa cair sobre o treinador.

4. 2. 1. 1. 4. 4. *Possível*

U přídavného jména *possível* se forma konjunktivu po přítomném čase vyskytla ve 181 větách, forma infinitivu osobního ve 22 větách. Po sponovém slovesu v imperfektu následovalo slovesu v konjunktivu v 28 případech a v infinitivu osobním v 7 případech.

É possível você localizar dois padrões diferentes?

Como é que é possível que 1,3 bilhões de criaturas produzam tão pouco?

4. 2. 1. 1. 4. 5. *Necessário*

U tohoto přídavného jména byla forma konjunktivu po slovese *ser* v přítomném čase vyexcerptovaná v 101 případech, forma infinitivu osobního ve 13 případech. Konjunktiv po imperfektu stál v 18 a infinitiv osobní ve 3 případech.

Por isso é necessário regressarmos à discussão ideológica.

O Brasil precisa do Mercosul, porque é necessário que ele tenha um espaço maior para poder negociar.

4. 2. 1. 1. 4. 6. Do tohoto oddílu lze zařadit i konstrukce, ve kterých místo jmenné části stojí příslovce. Ve španělštině se jedná zejména o spojení *estar bien/mal*. S konstrukcí *estar bem/mal* se můžeme setkat i v portugalštině. V korpusu je nicméně výskyt poměrně řídký. *Está/estava bem* bylo vyexcerptováno v 7 (3/4) případech, a to pouze s konjunktivem, *está/estava mal* nebylo nalezeno ani v jednom případě. Alternativou je ve španělštině často používané spojení *que bem/mal*. To se ale v portugalském korpusu v tomto významu vyskytlo pouze jednou:

Olha, que bem que eles vão!

4. 2. 1. 1. 5. Po tranzitivních slovesech následovancých podstatným čí přídavným jménem, vyjadřujícím účel, vůli, rozkaz, subjektivní hodnocení nebo duševní hnutí

Do této skupiny lze zařadit slovesa typu: *achar, causar, considerar, dar, fazer, julgar, pôr, ter, ver* v portugalštině, *causar, considerar, dar, hacer, juzgar, poner, tener, ver* ve španělštině. Tato slovesa mohou být následována většinou přídavných jmen uvedených v bodě 4. 2. 1. 1. 4. Z podstatných jmen se jedná například o výrazy: *conselho, desejo, dúvida, esperança, gosto, intenção, medo, necessidade, ordem, pena, possibilidade, proibição, vergonha* v portugalštině, *consejo, deseo, duda, esperanza, gusto, intención, miedo, necesidad, orden, pena, posibilidad, vergüenza* ve španělštině. V portugalštině sem lze zařadit i spojení *achar bem/mal*.

Pro excerpta infinitivu osobního jsme určili následující konstrukce: *achar uma pena, ter medo, ter esperança*. Ostatní výrazy se v korpusu téměř nevyskytují. Zahrnujeme zde řídicí sloveso v přítomném čase, perfektu a imperfektu.

Ve spojení *achar uma pena* byl vyexcerptován pouze jeden případ, a to ve spojení s infinitivem osobním:

Acho uma pena não sabermos quantas fundações estão vinculadas à USP.

Po *ter medo* v prézentu následovalo sloveso ve 35 větách v konjunktivu, v 6 v infinitivu osobním, po slovese *ter* v perfektu bylo nalezeno 15 vět v konjunktivu, 1 věta v infinitivu osobním a v po imperfektní formě stálo 14 vět v konjunktivu a také pouze 1 věta infinitivní.

Tens medo de te tornares um artista do jet-set?

Segundo três dirigentes de o setor, as empreiteiras estão temerosas de ter seus nomes vinculados a o financiamento de campanhas, mas os candidatos têm medo ainda maior de serem associados a as contrutoras.

Tenho medo de que a coisa saia pior..

V případě spojení *ter esperança* bylo nalezeno 10 vět s konjunktivem po slovese věty řídicí v přítomné formě a 2 věty s konjunktivem po slovese v perfektní formě. Infinitiv osobní se zde nevyskytl ani v jednom případě.

Tenho esperança de que a dona Marieta chame o doutor Lobato ao bom senso.

4. 2. 1. 1. 6. Po slovesech následovaných předložkovým výrazem

Existuje skupina sloves, která bývá doprovázena předložkovým výrazem.⁵³ Nejčastěji je to předložka: *a, de a com/con, por*. V portugalštině sem patří například slovesa: *autorizar a, conduzir a, habituar a, opor-se a, anseiar por* atd., ve španělštině: *animar a, ayudar a, instar a, obligar a, bastar con, estar bien con, contentarse con, conformarse con, encargarse de, quejarse de* atd. Některá slovesa, následovaná předložkovým výrazem, byla již uvedena v předchozích bodech. Výskyt těchto sloves je ale v portugalském korpusu velmi řídký.⁵⁴ Proto se omezíme pouze na uvedení několika příkladů a na konstatování, že i zde je v portugalštině možné konjunktiv nahradit infinitivem osobním:

4. 2. 1. 1. 6. 1. *autorizar a*

A atual versão de o projeto em tramitação autoriza as estatais a investirem em 1994 o equivalente a cerca de US\$ 10,5 bilhões.

Entre as acusações feitas pela associação está a de que, apesar do comando ter proibido a entrega, autorizou na época a Diretoria de Apoio Logístico para que a compra fosse autorizada.

4. 2. 1. 1. 6. 2. *opor a*

V kladné větě bylo toto sloveso vyexcerptováno jen v jedné větě. Dokument navíc pochází již z počátku 20. století:

A pobre não era de sangue real, e por isso, mal estimada pelos súditos da enfeitçada majestade, todos se opunham a que o rei se unisse àquela mulher, que nem era moça como Julieta, nem era portadora de um título de princesa, como Cordélia.

⁵³ Nejedná se však o všechna slovesa tohoto typu. Blíže viz GDLE, kapitola 32.

⁵⁴ Slovesa byla excerptována v přítomném čase, perfektu, imperfektu i v indikativních časech složených.

4. 2. 1. 1. 6. 3. *Conduzir a*

A privatização da Telecom Cabo Verde conduziu a que o parceiro estratégico fosse a Portugal Telecom.

4. 2. 1. 1. 6. 4. *Habituar a*

Principalmente ao longo de a última década, índices inflacionários estratosféricos e planos que passaram ao largo de as causas estruturais de a inflação, habituararam empresários e executivos a trabalharem de costas para o mercado e para a estrutura interna de suas próprias empresas...

4. 2. 1. 2. Alternace indikativu se subjunktivem

Existuje několik případů, kdy může dojít k záměně obou modů. Konjunktiv zde do výpovědi vnáší odstín nejistoty či nepravděpodobnosti. Narozdíl od předchozí kapitoly, kdy modus věty vedlejší pouze opakuje modální význam věty hlavní, je modální hodnota vyjádřena prvotně právě slovesem řízeným. Do této skupiny patří následující výrazy:

4. 2. 1. 2. 1. Slovesa *achar*, *crer* a *pensar* v portugalsčině, *creer* a *pensar* ve španělštině. Tato slovesa stojí ve většině případů s indikativem. Pokud následuje konjunktiv, vyjadřuje mluvčí nejistotu či eventualitu. Do češtiny je tento typ vět možné přeložit podmiňovacím způsobem.

Portugalština:

Penso que seja pela sua completa linfacidade; pela sua estupidez.

Španělština:

Creo que sea posible entender en este sentido aquel concepto-eje del manierismo florentino, que es el primado del diseño, al que se le ha dedicado uno de los más importantes sectores de nuestra exposición.

4. 2. 1. 2. 2. Slovesa typu: *admitir*, *ignorar*, *imaginar*, *reconhecer*, *supor* v portugalsčině, *admitir*, *ignorar*, *imaginar*, *reconocer*, *suponer* ve španělštině. Pokud tyto

výrazy stojí ve spojení s konjunktivem, nabývá věta vedlejší nepravděpodobný ráz. V portugalštině se je opět možné setkat s infinitivem osobním.

Portugalština:

Suponho que você seja o único aqui de boa-fé

Irou-se pela desobediência às suas ordens, estremeceu perante os perigos que imaginava terem suas filhas corrido...

Španělština:

..., porque aunque el miedo nos impidió prestar atención a este detalle, suponemos que nuestra experiencia visual hubiera sido significativamente diferente de estar o no la cara de nuestro asaltante adornada por un mostacho.

4. 2. 1. 2. 3. Sloveso *parecer* ve španělštině. Pokud řízené sloveso stojí v konjunktivu, je možné jej do češtiny přeložit výrazem *jako by*. Narozdíl od ostatních sloves však nemá asertivní charakter, ani pokud po něm následuje indikativ. V portugalštině se obvykle konjunktiv po tomto slovesu v kladné větě neužívá,⁵⁵ často je zde ale možné setkat se s infinitivem osobním.

Portugalština:

Mesmo sem a ajuda de a mídia, parece estarmos diante de um fenômeno de demanda contida, diz Manuel Camero, presidente de a ABPD Associação Brasileira de Produtores de Discos.

Španělština:

Anita, con quince años y parece que tenga menos de diez.

4. 2. 1. 2. 4. Sloveso *esperar*. Ve španělštině je indikativ možné použít, pokud se děj věty vedlejší odehrává v budoucnosti vzhledem k řídicímu slovesu a do češtiny by se jej dalo

---

⁵⁵ Výjimkou je užití ve funkci sponového slovesa (viz 4. 2. 1. 1. 4.)

přeložit slovesem *doufat*. Subjunktiv se užívá ve významu *čekat, očekávat*. Sloveso tu částečně nabývá volitivní charakter. V portugalštině je u tohoto slovesa indikativ velmi neobvyklý. Oproti 255 případům s konjunktivem byl nalezen pouze 1 případ v indikativu:

Espero que Deus lhe dará saúde.

Podobně se děje v užití infinitivu osobního. Ten byl vyexcerptován pouze ve dvou případech, a to v brazilské variantě:

Quando uso cartão de crédito para pagar a conta do restaurante, disfarço e espero o garçom se afastar, para ousar tacar o jamegão.

4. 2. 1. 2. 5. Nepřímá otázka. Pokud v řídicí větě stojí slovesa sdělovacího či percepčního charakteru, například: *informar, observar*. Při použití konjunktivu vyjadřuje věta vedlejší pochybnost nebo neznalost.

4. 2. 1. 2. 6. Abstraktní pojmy typu: *hipótese, ideia, suspeita* v portugalštině, *conjetura, circunstancia, hecho, hipótesis, idea* ve španělštině. V případě indikativu jde o konstatování skutečnosti, konjunktiv představuje opět potenciální význam.

Portugalština:

No seu livro *On Growth and Form* (1917) lançou a hipótese de que a evolução de uma espécie para outra resulta principalmente de transformações envolvendo todo o organismo.

Formularam também a hipótese de que os operões suprimissem as actividades dos genes sintetizadores de enzimas, ao afectar a síntese do ARN mensageiro.

Španělština:

Así, el primero tendría en cuenta la hipótesis de que expire el ultimátum sin que los serbios hayan retirado su armamento pesado más allá de los 20 kilómetros de Sarajevo exigidos por los aliados.

Su éxito lo llevó a formular la hipótesis de que el magnetismo es el resultado de minúsculas corrientes que circulan en torno a las moléculas.

4. 2. 1. 2. 7. Zápor a otázka

Někteří gramatici považují zápor za jeden z modálních významů. Řídící slovesa, která v kladném významu vyžadují indikativ, mohou být v záporu na základě platnosti dané výpovědi následována subjunktivem nebo indikativem. Jak uvádí B. Zavadil, jedná se nicméně spíš o lexikální záležitost. Negaci by dle tohoto autora bylo možné považovat za modální význam v případě, kdyby záporné sloveso připouštělo v řízené větě výhradně subjunktiv. Dochází k závěru, že zápor stojí na samé periférii modality. (B. Zavadil 1980: 33) Rozsah práce nám nedovoluje se touto problematikou hlouběji zabírat.

Pro oba jazyky platí v záporu a v otázce stejná pravidla.

Portugalština:

E não é verdade que haja uma quase indiferença brasileira.

Não acho que seja necessário.

Então, achas que vá eu primeiro?

Não me parece que alguém com essas convicções possa assegurar equilíbrio e estabilidade em Portugal

Španělština:

No es verdad que seamos un país pequeño y débil.

No pienso que se puedan hacer comparaciones.

¿Crees que tenga algo de romántico?

V případě, že v záporu nabývá výpověď jistotní charakter, užívá se indikativ tam, kde by po kladné větě řídící stál subjunktiv.

Portugalština:

Não há dúvida que, no Brasil, estamos a fazer essa migração da informática para a comunicação.

Španělština:

No hay duda de que los ricos son cada vez más ricos y que crear nuevos ricos en este campo es muy difícil.

4. 2. 1. 3. Změna významu na základě použitého modu

4. 2. 1. 3. 1. Slovesa sdělovacího charakteru. Ve významu prostého sdělení po těchto slovesech následuje indikativ. Do češtiny je možné tyto věty přeložit se spojkou *že*. Pokud nabývají volitivní modální význam, stojí za nimi sloveso v konunktivu. V češtině v těchto případech stojí spojka *aby*. Lze sem zařadit slovesa: *dizer, escrever, telefonar* v portugalštině, *decir, escribir, llamar* ve španělštině. V portugalštině po těchto slovesech následuje výraz *para* a je zde možné užití infinitivu osobního.

Portugalština:

eu candidato-me pelo mesmo partido, mas depois digo às pessoas para votarem no sr. presidente

e logo me disse que fosse comer para onde andara, porque lá em casa não se dava guarida a langões nem no quintal nascia dinheiro para me sustentar.

Španělština

Rafael Vera ma lo ordenó y me dijo que hiciera lo que me pareciera.

4. 2. 1. 3. 2. Sloveso *comprender/comprender*. S indikativem se toto sloveso pojí, pokud vyjadřuje význam *uvědomit si*. Subjunktiv se používá ve smyslu *porozumět, chápat, tolerovat*.

Portugalština:

Eu compreendo que ele tenha dito isso, porque foi muito estimado, muito acarinhado por toda a equipa, sem exceção.

Comprendes que a tua fraqueza é a arma com que conta o teu pai.

Španělština:

Pero también comprendo que se especule mucho, y más en esta casa.

Y de pronto comprendes que te mueres dejando sueltos a muchos más asesinos de los que están en esta habitación.

4. 2. 1. 3. 3. Slovesa smyslového vnímání: *sentir* a *ver*. O slovese *sentir* jsme se již zmínili u sloves vyjadřujících duševní hnutí. Pokud konjunktiv následuje po slovese *ver*, to nabývá volitivní charakter. Jeho užití je nicméně poměrně řídké.

4. 2. 2. Adjektivní vedlejší věty

Přívlastkové, nebo také vztažné věty, bývají v románských tradicích označované jako věty adjektivní. Jak již z názvu vyplývá, zastupují v hlavní větě přídavné jméno a vztahují se většinou k podmětu nebo předmětu řídicí věty.⁵⁶ Pojícími výrazy tu jsou vztažná zájmena.

Základní dělení vět vztažných je na věty vysvětlující a specifikující.⁵⁷

4. 2. 2. 1. Vysvětlující věty plní podobnou funkci, jakou má přídavné jméno stojící před substantivem. Bývají odděleny čárkou a je možné je vypustit, aniž by byla narušena srozumitelnost výpovědi, například:

v portugalštině:

O Brasil, que é um país com muito potencial, tem problemas com o pobreza.

ve španělštině:

Brasil, que es un país con mucho potencial, tiene problemas con la pobreza.

Většinou v nich stojí indikativ. Výjimkou jsou takové věty, kdy dochází ke změně modality na základě vložení výrazů vyžadujících konjunktiv, nebo v případě ustálených spojení. Jedná se například o výrazy *oxalá/ojalá*, *talvez/tal vez* apod., o kterých se blíže zmiňujeme v oddíle věnovanému hlavní větě.

Portugalština:

O líder rebelde, Laurent-Desiré Kabila, rival de Mobutu Sese Seko , que talvez faça o mundo ficar livre desse verme, também não é um anjinho.

Španělština:

En la liturgia peronista, que ojalá no perdamos nunca, primero cantamos la marcha, después evocamos siempre a Parón y a Evita, luego a los muertos y desaparecidos en la lucha popular y, finalmente, iniciamos los actos.

---

⁵⁶ Lze se setkat i s větami závislými na příslovečném určení, kdy je rozdíl mezi vedlejší větou adjektivní a vedlejší větou okolnostní jen nepatrný.

⁵⁷ Věty specifikující bývají někdy označovány jako věty restriktivní.

4. 2. 2. 2. K alternaci obou modů dochází zejména ve vedlejších větách specifikujících. Ty odpovídají funkci postponovaného přídavného jména u substantiv. Pro určení použití konkrétního modu zde hraje roli zejména sémantické hledisko, kdy se modální význam soustřeďuje právě do věty vedlejší.

Indikativ zde stojí v případech, kdy se jedná o objektivně prokazatelnou skutečnost, například:

v portugalštině:

O livro que tenho em casa é muito interessante.

ve španělštině:

El libro que tengo en casa es muy interesante.

Dalším typem, kde stojí indikativ, jsou věty, ve kterých je antecedent blíže určen kvantifikátorem vyjadřujícím hojnost:

v portugalštině:

Há muita gente que considera D. Júlia o primeiro romancista brasileiro.

ve španělštině:

Ahora hay mucha gente que va a la escuela y esto nunca se pudo hacer antes.

Jak již bylo zmíněno, použití konjunktivu se zde řídí charakterem členu věty hlavní, na kterém je věta vedlejší závislá. Pokud stojí ve větě hlavní nespecifikovaný nebo hypotetický antecedens, jedná se o modální význam potenciální/nereálný, a tudíž se v tomto typu vět používá subjunktiv.⁵⁸ Do češtiny se často tyto věty překládají podmiňovacím způsobem (není tomu tak ale ve všech případech). Konjunktiv může stát v následujících případech:

---

⁵⁸ Je třeba upozornit, že se nejedná o rozdíl mezi antecedentem definovaným členem určitým a antecedentem uvedeným členem neurčitým. Jak uvidíme níže, může ve vedlejší větě stát subjunktiv, ačkoliv je řídící člen determinován členem určitým.

4. 2. 2. 2. 1. Zápor

Jestliže dochází k negaci řídicího členu, věta vedlejší často logicky přebírá nereálný modální význam. Zde se jedná o nespecifikovaný antecedens. V opačném případě stojí indikativ:

portugalština:

Não conheço ninguém que arranje flores como tu, Dorim, estão deslumbrantes.

Para Zagalo, essa não é uma atitude que deva ser tomada por um atleta.

Não é uma questão que me preocupe muito.

Não há quem o queira imprimir.

oproti:

Mas, não é a ambição literária que me move ao procurar esse dom misterioso para animar e fazer viver estas pálidas Recordações..

Infelizmente nós não temos o dinheiro que deveríamos ter.

španělština:

Mi madre tiene 94 años y no conozco a nadie que domine la técnica de la narración como ella.

Tampoco es una actitud que me haga tener muchos amigos ni andar de un lugar a otro.

La del vestuario no es una cuestión que preocupe exclusivamente a las trencillas españolas.

Esto no hay quien lo entienda.

oproti:

¿Y qué pasa? Que acabamos nuestra carrera deportiva y no tenemos los ahorros que tiene el hombre.

Zápor je možné vyjádřit výrazem *não/no*, záporným *nada*, *ninguém*, *nenhum* v portugalštině, *nada*, *nadie*, *ninguno* ve španělštině nebo předložkou *sem/sin*. Ačkoliv převažuje konjunktiv, lze se v obou jazycích setkat i s indikativem.

Podobně se chovají i slovesa typu *impedir*, *proibir/prohibir*, která mají v podstatě negující význam.

Portugalština:

A medida também impede que os reajustes que venham a ser concedidos aos cargos e funções comissionadas sejam estendidos aos aposentados e pensionistas.

Španělština:

Tal esquema impide una concepción biológica del hombre que le permita captarse a sí mismo al mismo tiempo que al mundo.

4. 2. 2. 2. 2. Pokud před řídicím členem stojí výrazy typu: *pouco, só, somente, quase, apenas* v portugalštině, *poco, sólo, solamente, casi, apenas* ve španělštině.

Ačkoliv tu má věta vedlejší v podstatě reálnou platnost, lze ji do jisté míry chápat podobně jako negaci. Narozdíl od negace zde není popřena existence antecedentu. V případě použití konjunktivu je rozdíl mezi následujícími větami velmi subtilní:

portugalština:

Não há muita gente em Europa que saiba o guarani. x Há pouca gente em Europa que saiba o guarani.

španělština:

No hay mucha gente en Europa que sepa el guaraní. x Hay poca gente en Europa que sepa el guaraní.

Konjunktiv zde výpovědi dodává odstín údivu, že se jedná o tak malý počet. V případě indikativu se jedná o pouhé konstatování.

Portugalština:

No entanto, ainda existem poucos trabalhos e publicações que enfoquem a importância da racionalização da logística como um meio eficaz para atingir a eficiência no processo de produção de edifícios.

Conhecemos poucos políticos aqui que se debruçam sobre situações objetivas e defendem interesses concretos.

Španělština:

Existen pocos estudios que analicen la reincidencia debido a las dificultades metodológicas de los fenómenos implicados: la reincidencia en el delito y el consumo de drogas.
Pero hasta ahora hay pocos empresarios que arriesgan su dinero en inversiones sanas.

4. 2. 2. 2. 3. Pokud se jedná o antecedens hypotetického či virtuálního charakteru, přičemž predikátem věty hlavní bývají slovesa typu: *comprar, conhecer, esperar, imaginar, precisar, procurar, querer, referir-se* v portugalštině, *buscar, conocer, comprar, esperar, hacer falta, imaginar, necesitar, querer, referirse* ve španělštině. V případě, že se jedná o konkrétní existující antecedens, používá se indikativ.

Portugalština:

E procuro coisas que se façam rapidamente.

oproti:

E teria saído muito bom, porque eu conheço técnicos que trabalham muito bem com isso.

Španělština:

Y como usted señala, en nuestro país hace falta una mejor reglamentación tributaria que incentive de alguna manera a los contribuyentes.

Y yo conozco un puente que hay a la salida del pueblo que por lo alto no se alcanza a ver lo que está arriba.

Jak někdy bývá mylně uváděno, neurčitý člen upřednostňuje konjunktiv, určitý člen indikativ. Konjunktiv se nicméně užívá i v případě, pokud určitý člen neodkazuje na konkrétní prvek, nýbrž na příkladný exemplář s konkrétními vlastnostmi.

Užití konjunktivu ve vedlejších větách vztahných se v portugalštině a španělštině v podstatě neliší. Výjimkou jsou některé případy užívání konjunktivu futura:⁵⁹

Pede factura dos livros que comprares.

---

⁵⁹ Je patrné, že označení konjunktiv futura je v dnešní portugalštině poměrně zavádějící. Děj věty vedlejší nemusí nutně následovat po ději věty hlavní.

Na toto téma byla napsaná zajímavá studie: B. Schäfer *O futuro do conjuntivo – um conjuntivo?* Autorka se zabývá otázkou, zda je v portugalštině pravděpodobný zánik konjunktivu futura. Značnou část článku věnuje právě užití konjunktivu futura ve vedlejších větách vztahných. Z temporálního hlediska zde konjunktiv futura staví na stejnou úroveň jako konjunktiv přítomného času, přičemž se oba navzájem liší kontextuální distribucí. Vychází z teorie, že věty typu: *José quer casar com uma mulher que tenha muito dinheiro*, jsou ve skutečnosti volitivního charakteru. Je možné je nahradit větou: *José quer que a mulher com quem se irá casar tenha muito dinheiro*. Na základě této teorie se konjunktiv přítomného času užívá právě v tomto typu vět, kdy je pozornost věnovaná dosažení určitého cíle. Konjunktiv futura stojí ve větách, kde je dáván důraz na otevřenou možnost realizace či eventualitu. Ve španělštině by konjunktivu futura odpovídala věta: *Juan bailará con la chica que tenga ojos azules, la cual no existe todavía*. (srov. B. Schäfer 1993: 239) Jak uvádí I. Bosque, nesmí být v portugalštině antecedens v tomto případě determinován neurčitým členem. Pokud se tak děje, následuje konjunktiv přítomného času. (srov. I. Bosque 1990: 417)

4. 2. 2. 2. 4. Pokud je antecedens uveden neurčitými zájmeny typu: *qualquer/cualquier* nebo výrazem: *todo (aquele)*, přičemž děj věty vedlejší probíhá současně s dějem věty hlavní, nebo je orientován do budoucnosti.

Portugalština:

Eu acho muito difícil, porque qualquer empresa que seja uma Limitada não está obrigada a publicar seus balanços.

No filme, o Jonas aparece com uma pessoa extremamente dura, disposta a matar qualquer companheiro que o desobedecesse.

O nosso objectivo é fazer desaparecer todo o tráfico a que Gibraltar esteja ligada, contrapôs David Davis.

Claro está que todo aquele que tenha a veleidade de querer servir-se da sua árvore genealógica como de uma estatística para deduzir-se não faz senão aleijar-se.

Španělština:

Cualquier empresa que pretenda manejar y disponer de residuos industriales peligrosos deberá contar con autorización de los tres niveles de gobierno, y si alguno de ellos la niega, no podrá operar.

Denunciar a un judío o a cualquier persona que les protegiera era una buena manera de obtener casa en época de escasez de vivienda.

Yo estoy siempre dispuesto a escuchar a todo aquel que tenga propuestas constructivas en Irlanda del Norte.

V případě, že se nejedná o potenciální modální význam, užívá se zde indikativ.

V portugalštině je možný i konjunktiv futura:

Mesmo assim, tenho instruções de dar uma busca nas cabanas e ocas e apreender qualquer arma que for encontrada.

Qualquer pessoa que for apanhada pelos rebeldes montada numa bicicleta o principal meio de transporte nesta região remota e miserável corre o risco de ser morta ou de lhe amputarem os pés.

Considera-se cão adulto todo aquele que tiver atingido os doze meses de idade.

4. 2. 2. 2. 5. Implicitní antecedens. Vztažná zájmena *que, quem/quien*⁶⁰ mohou stát bez vyjádřeného antecentu, pokud není znám, nebo pokud není důležitý. Často lze do role antecentu dosadit podstatná jména typu: *coisa/cosa, pessoa/persona*. Patří sem i konstrukce *o/ a/ os/ as/ aquele/ aquela/ aqueles/ aquelas + que* v portugalštině, *el/la/los/las/aquel/aquella/aquellos/aquellas + que* ve španělštině.

Portugalština:

Há quem fale em crise mais ou menos grave, com saída prevista para finais de 1993.

Questões relativas a padrões de erro ortográfico são talvez as que tenham tido maior impacto sobre o projeto de corretores ortográficos.

---

⁶⁰ Jedná se často o spojení se slovesem *haver/haber*.

Španělština:

Hay quien pueda decir que esto es lo que querían los votantes de derecha, que por eso la favorecida fue la UDI y que los castigados fueron precisamente quienes promovían reformas.

No se deben coger las que tengan manchas verdosas, ya que se trata de una sustancia llamada solanina, que altera el sabor de las patatas...

Pokud je děj věty vedlejší orientován do budoucnosti, užívá se v portugalštině konjunktiv futura:

Então, em a realidade, quem não tiver condições de competir vai perder mercado.

Quem quiser sugerir medicamentos, converse com Manuel.

Pede o que quiseres, e pronto estarei a servir-te.

Se zmíněnými výrazy se lze setkat v kombinaci s předložkou, například:

v portugalštině:

São perguntas que deixo para quem saiba mais do que sei e tenha poderes que não tenho.

Nós ajudaremos com o que estiver ao nosso alcance.

ve španělštině:

No sé. Prefiero al que tenga ilusión.

4. 2. 2. 2. 6. Reduplikativní formule s implicitním antecedentem typu: *faça o que fizer, haja o que houver, custe o que custar* v portugalštině, *haga lo que haga, diga lo que diga, pase lo que pase* ve španělštině. Pokud stojí v řídicí větě konjunktiv přítomného, v portugalštině následuje ve větě vedlejší konjunktiv futura. Futurum se původně užívalo i ve staré španělštině a docházelo k alternaci subjunktivu s indikativem.⁶¹ Do dnešní španělštiny se dochovala pouze varianta subjunktivní: *Sea lo que fuere*.

---

⁶¹ Pokud se ve větě hlavní vyskytoval minulý čas, ve větě vedlejší následoval kondicionál.

Portugalština:

Haja o que houver tu não tens o direito de te intrometer!

Pois eu não vendo, passo por que passar.

Španělština:

Sea quien sea, habrá que abrir.

Digas lo que digas, nuestra niñita querida es el único hijo que tenemos.

4. 2. 2. 2. 7. Antecedens ve třetím stupni a antecedens typu: *primeiro, último, único* v portugalštině, *primero, último, único* ve španělštině. Jak uvádí M. P. Saldanya (GDLE 1999: 3278), je ve španělštině pravděpodobnější použití subjunktivu, čím širší a abstraktnější je pole pro vymezení srovnání. Naopak v portugalštině se konjunktiv nevyskytuje.

Portugalština:

É o primeiro trabalho que fazemos juntos.

É a mais antiga instituição que reúne parlamentares de todas as democracias, e vem cumprindo uma função extraordinária ao longo de o tempo.

Este último será o único que não coincide com o OA.

Španělština

Somos fieles y constantes con el primero que pase.

En general en los juicios el primero que declara es el imputado y en este caso parece que va a ser el último.

“es el más grande que se conozca de estas proporciones elaborado con una receta tradicional y de forma artesanal”,

Me imagino que es usted la reina más bonita que ha tenido su pueblo.

V portugalštině tvoří výjimku některé věty, ve kterých je potenciální modální význam obsažen již v řídicí větě:

Pode ter invadido o clube para roubar o primeiro grã-fino que encontrasse.

Se ela casasse com o primeiro que encontrasse, a tal história não se daria

4. 2. 3. Okolnostní vedlejší věty

I u tohoto typu vedlejších vět dochází v rámci terminologie k řadě odlišností. Jak již bylo uvedeno výše, některé gramatiky je označují za věty příslovečné. V této práci je budeme označovat jako věty okolnostní, jelikož určení může být vyjádřeno i pomocí substantiva s předložkou. Další dělení bývá poměrně unifikované, většinou se jedná o rozlišení ze sémantického hlediska. K větě hlavní jsou připojeny spojkou, předložkovým výrazem nebo vztažným adverbium. Narozdíl od vět substantivních a adjektivních je zde poměrně malý prostor pro alternaci obou modů. Konkrétní pojící výraz je ve většině případů striktně následován jedním ze slovesných způsobů. Z tohoto důvodu je řada gramatiků názoru, že tu je slovesný způsob redundantní, jelikož pouze opakuje modální význam vyjádřený právě pojícím výrazem. Jak ale uvidíme dále, neděje se tak ve všech případech.

4. 2. 3. 1. Časové

Jak vyplývá z názvu, vymezují tyto věty vedlejší větu řídící z temporálního hlediska. Pojícími výrazy jsou nejčastěji: *quando, antes que, depois que, até que, logo que, sempre que, assim que, desde que, enquanto, entretanto, todas as vezes que, cada vez que, apenas* v portugalštině, *cuando, mientras (que), apenas, antes de que, después de que, hasta que, siempre que, encuanto, cada vez que* ve španělštině. Vzhledem k ději věty hlavní představuje vedlejší věta děj předcházející, simultánní a následný, nebo poukazuje na opakování či distribuci děje. Pokud se jedná o děj realizovaný, a tedy o reálný modální význam, používá se indikativ. V opačném případě, kdy jde o hypotetické časové určení, stojí subjunktiv. Uvádí se, že v portugalštině v těchto větách stojí konjunktiv futura po: *quando, logo que, depois que, apenas, sempre que, enquanto*. (P. Teyssier 1989: 281) Po výrazu *logo que* jsme se v korpusu nicméně setkali s alternací konjunktivu futura a konjunktivu přítentiu. Podobně se tak děje i v případě spojení *cada vez que*. Naopak po spojkovém výrazu *até que* a *antes que* byl vyexcerptován častěji konjunktiv přítentiu.

Portugalština:

Quando puder, falarei com Padrinho.

Quem sabe, depois que as duas partes desenvolverem seus trabalhos, nós voltemos a tocar juntos.

Enquanto estiver bem, eu continuo, porque eu gosto, me dá muito prazer.

Estou partindo para o sítio da desgraça e logo que de lá voltar relatarei, com visão da verdade e pensamento claro, o acontecido assim como as atitudes a serem tomadas.

Logo que se recupere, tratará do divórcio.

E cada vez que queiram, apanham uns quantos e ficam..

Daqui pra frente, durante a sua vida toda, a cada vez que você achar que sabe bastante, lembre dessa experiência.

Permite-se, então, que a água entre (ou saia) da eclusa até que o nível suba (ou desça) até atingir o nível do lado exterior da outra comporta.

As árvores necessitam de armazenar a maior quantidade possível de nutrientes antes que as folhas caiam.

Em português claro, trata-se de um mecanismo que será acionado sempre que a cotação de qualquer ação atingir determinado preço.⁶²

Španělština:

Quando pueda hablar con Raúl se solucionará todo.

Después de que haya publicado este libro, hay que preguntarle si cree en Dios.

Cada vez que quieras asignar una combinación de teclas a una macro deberás añadir una nueva línea a la macro AutoKeys.

Hornea durante 30 minutos a unos 160⁰, hasta que suba el hojaladre y se dore.

Dime dónde lo tienes antes de que venga el cabo, que él no tiene tanta paciencia y a lo mejor te hace llorar.

... señaló ayer que la banda terrorista ETA, a pesar de la última desarticulación de comandos, sigue manteniendo algunas estructuras operativas y siempre que tenga ocasión intentará cometer atentados.

V případě nahrazení předložkového výrazu samotnou předložkou, stojí v portugalštině ve větě vedlejší infinitiv osobní:

Vão ser constituídas quatro holdings, isto é, a Telebrás vai ser partida em quatro e cada uma dessas holdings vai ser privatizada depois de serem avaliados os preços e, enfim, depois de cumprido todo um processo até à conclusão desse planeamento.

---

⁶² Spojka *sempre que/siempre que* může nabýt i podmínkový význam. Záleží na kontextu, o který případ se jedná.

4. 2. 3. 2. Místní⁶³

Tyto věty určují místní vymezení. Pojícím výrazem je vztažné příslovce: *onde* v portugalštině, *donde* ve španělštině. Může být ve spojení s předložkami *a*, *de*, *até/hasta* apod. Pro použití slovesného způsobu zde platí stejná pravidla jako u vět adjektivních.

Portugalština:

Quando alguém houver de oferecer fiador, o credor não pode ser obrigado a aceitá-lo se não for pessoa idônea, domiciliada no município onde tenha de prestar a fiança, e não possua bens suficientes para cumprir a obrigação.

Španělština:

"Salvo prueba en contrario", dice la norma, la comunidad autónoma de residencia será aquella en la que se encuentre la vivienda habitual, de lo contrario se tendrá en cuenta el lugar donde tenga los mayores ingresos a efectos del IRPF.

Konjunktiv se používá v reduplikativních konstrukcích typu: konjunktiv + *onde/donde* + konjunktiv. V portugalštině stojí ve větě vedlejší konjunktiv futura.

Portugalština:

Mas eles o alcançarão, esteja onde estiver e ainda que seja filho de rei.

Španělština:

No hay vuelta atrás, repitió, esté donde esté soy una extranjera.

4. 2. 3. 3. Způsobové

Vedlejší věty způsobové vyjadřují okolnost způsobové povahy. Mezi pojící výrazy patří: *como (se)*, *conforme*, *segundo*, *sem que* v portugalštině, *como (si)*, *conforme*, *igual que*,

---

⁶³ Může dojít k nahrazení vztažných příslovcí vztažným zájmenem *que* s předložkou *em/en*. V těchto případech se jedná o vedlejší věty adjektivní.

según, sin que ve španělštině. Pokud má věta vedlejší potenciální modální význam, stojí zde subjektiv, pokud jde o reálný modální význam, následuje indikativ.

Portugalština:

Segundo seja o tipo da tecnologia que utiliza a empresa varia sua demanda de informação e, portanto, a empresa deverá tratar de se organizar para adaptar sua capacidade de processamento de informações para cumprir com a demanda existente.

Na manhã de 25 de Abril, quase sem munições, o tenente-coronel James Carne, comandante do regimento de Gloucestershire, ordenou aos seus homens que fugissem conforme pudessem.

Španělština:

Según sea la evolución del paciente será necesario cambiar los tratamientos o no, de ahí que este documento tenga que actualizarse a diario.

El consumo estadounidense, el motor del crecimiento estadounidense y mundial, ya está desacelerándose y se desacelerará de manera más significativa este invierno conforme se hunda el ingreso disponible.

Výjimku tvoří výraz *como se/como si*, který se chová podobně jako podmínkové věty. Jelikož se zde jedná o potenciální modální význam, indikativ se po tomto výrazu nevyskytuje.

Portugalština:

Em 1891, voltou a escrever uma história protagonizada por Sherlock Holmes, contando-a como se fosse anterior ao episódio da sua morte.

Španělština:

Los programas más avanzados en envío y recepción de fax permiten que el documento sea leído por la computadora y luego pueda ser modificado como si fuese un documento de Word.

Jak uvádí P. Teyssier (P. Teyssier 1989: 282), je v portugalštině možné po výrazech *conforme a segundo* užít konjunktiv futura:

Poderei ir conforme o primo mandar e farei isso com muito gosto, pois seria boa ocasião de provar todo o desejo que tenho de servi-lo, mas..

Do tohoto oddílu lze zařadit i výrazy proporcionálního typu: *quanto mais/menos... mais/menos/melhor...* v portugalsčině a *cuanto más/menos... más/menos/mejor...* ve španělštině. Pokud se jedná o potenciální modální význam, stojí ve větě vedlejší subjunktiv, pokud je modální význam reálný, následuje indikativ. V portugalsčině konjunktiv přítomného nahrazuje konjunktiv budoucího.

Portugalsčina:

Ele me disse que quanto mais eu fizer, menos vai doer.

Neste caso, quanto mais clorofila tiver a vegetação em estudo, mais luz ela absorve e, portanto, menos reflete.

Em encontros reservados, alguns empresários avaliaram que, quanto menos elogios fizessem a Fernando Henrique, mais ajudariam o candidato.

Španělština:

Debe tener en cuenta el empresario que, cuanto más interés social despierte su obra, mejor imagen de marca tendrá la compañía patrocinadora del evento o acto cultural.

Vivimos al lado de la frontera y cuanto menos digamos mejor será.

Po výrazu *sem* je v portugalsčině možné použít infinitiv osobní:

Era indispensável também que fizessem aquela marcha sem serem vistos, pois metade do sucesso do assalto dependia do elemento surpresa.

Podobně jako v předchozím bodě, existují i reduplikativní konstrukce způsobového charakteru: konjunktiv + *como* + konjunktiv. I zde stojí ve vedlejší větě v portugalsčině konjunktiv budoucího.

Portugalština:

Seja como for, eu gosto muito de política.

Španělština:

Sea como sea, en eso tienes razón.

4. 2. 3. 4. Přípustkové⁶⁴

Tyto věty jsou vyjádřením přípustky a mohou představovat skutečnou nebo potenciální překážku. Pojícími výrazy bývají: *embora, conquanto, ainda que, mesmo que, posto que, bem que, por mais que, apesar de que, nem que* v portugalštině, *aunque, a pesar de que, por más/mucho que, ni que, así que, bien que* ve španělštině.⁶⁵ Některé španělské gramatiky uvádí, že pokud ve větě vedlejší stojí indikativ, je překážka vnímaná jako skutečná, v případě subjunktivu se jedná o překážku vnímanou jako možnou. (Gili Gaya 1994: 323) Narozdíl od španělštiny ale po těchto spojkách v portugalštině následuje subjunktiv.

Portugalština:

Considerou a natureza humana como inatamente boa, embora fosse necessário cultivar esta bondade.

Muitos japoneses, ainda que declarem não ser religiosos, praticam os ritos apropriados das duas religiões, em determinados períodos do ano e em momentos fundamentais das suas vidas. Por mais que a gente ajude, ainda é pouco.

Španělština:

Y los mantendría aunque fuese obligado a renunciar a una cadena o incluso a dos.

Como sabe, soy el presidente de honor, pero a pesar de que sea un cargo honorífico intento mantener una vinculación muy estrecha.

Definitivamente no puede pasar desapercibido por más que quiera.

---

⁶⁴ Existuje polemika, zda je možné řadit věty přípustkové mezi věty vedlejší. Ze sémantického hlediska je tento typ vět velmi podobný větám odporovacím. (Blíže viz GDLE 1999: 3809)

⁶⁵ Bylo by možné sem zařadit i spojení typu: *seja como for/sea como sea*. V naší práci ale považujeme tyto věty za věty nezávislé, ve kterých původně došlo k elipse spojky *embora/aunque*.

Ve španělštině je možné do této skupiny zařadit i spojku *ya que*, pokud je následovaná subjunktivem:

Como puedes observar, dicho cambio es regular, ya que sea cual sea el intervalo de tiempo que consideremos, la variación de la velocidad es constante.

V opačném případě uvádí tato spojka věty příčinné. V portugalštině nebyl v korpusu nalezen ani jeden případ, kdy by byla následovaná konjunktivem.

Po předložkovém výrazu *apesar de que* v portugalštině je možné setkat se i s indikativem. Ten v portugalském korpusu dokonce převažuje:

Apesar de que sem o Guga e o George Freire já perde metade de a graça.

Pokud je spojka nahrazená předložkovým výrazem, lze v portugalštině místo konjunktivu použít infinitiv osobní:

Cada partido tem sua forma de atuar e apesar de estarmos juntos na oposição, cada um tem a sua ideologia.

4. 2. 3. 5. Podmínkové

Jak již vyplývá z názvu, vyjadřují tyto věty podmínku. Pojícími výrazy jsou: *se, caso, contanto que, salvo se, sem que (=se não), a menos que, desde que, a não ser que* v portugalštině, *si, siempre que, con tal que, caso que, a menos que, a no ser que* ve španělštině. Kromě spojky *se/si*, po které může stát i indikativ, jsou ostatní výrazy následovány konjunktivem.

Portugalština:

É castanha com brilho não metálico, a menos que contenha uma quantidade apreciável de ferro (mais de 26 % do seu peso).

A superprodução americana não tinha mercado, a não ser que baixasse ainda mais o preço.

Španělština:

Cuestión de forma: en español no son necesarias las comas delante de las conjunciones copulativas (una vez más, a diferencia del inglés), a menos que su ausencia introduzca alguna confusión.

- se produce sólo dos días después de que el Comité Nacional Demócrata indicara que no iba a publicar ningún informe, a no ser que se le requiriera judicialmente.

Ve španělštině je možné použít i výraz *como*:

He cursado una denuncia al Gran Duque diciendo que aquí se conspira en grande y como tenga pruebas ciertas de que sois todos románticos os pueden meter en chirona.

Tematika vedlejších vět podmínkových je velmi obsáhlá, proto se zaměříme pouze na základní odlišnosti užití konjunktivu v obou jazycích. Ty se týkají zejména alternace indikativu přítomného a konjunktivu futura po *se/si* v prvním typu podmínkových vět. Ve španělštině v těchto větách dochází k neutralizaci indikativních forem *canto* a *cantaré*, jelikož zde nikdy nestojí forma futura. V portugalštině se užívá konjunktiv futura, pokud je děj orientován do budoucnosti.

Portugalština:

Se tem alguém que é grato a ele, sou eu.

E se tiver qualquer problema, daqui em diante, não me afastarei de você.

Španělština:

... y si tiene algo que alegar ahora lo hace por escrito, la oportunidad de la exposición se ha pasado,...

Es decir, si mañana se declara el conflicto y el Gobierno decide retirar los barcos, no hace falta ninguna declaración de guerra.

S konjunktivem futura v portugalštině se lze nicméně setkat i v případě, kdy se nejedná o budoucí děj. Například ve větě: *Se quiseres, podemos ir embora* je sloveso *quer* orientováno do okamžiku promluvy.

Pokud je v portugalštině předložkový výraz nahrazený předložkou, užívá se zde infinitiv osobní:

Durante a II Guerra Mundial Goldschmidt transportava consigo uma cápsula de cianeto para se suicidar, no caso de os alemães invadirem a Inglaterra.

4. 2. 3. 6. Příčinné

Vyjadřují příčinnou či důvodovou okolnost. Nejčastějšími pojíci výrazy jsou spojky: *porque, já que, como* v portugalštině, *porque, ya que, como* ve španělštině. V těchto větách stojí většinou indikativ. Výjimku tvoří negace, kde platí pravidla uvedená v podkapitole věnované záporu, otázka a věty, které jsou řízeny hlavní větou, ve které stojí sloveso v konjunktivu. Patří sem samozřejmě i případy, kdy je do věty vložen výraz vyžadující konjunktiv. V těchto případech nabývá věta závislá potenciální modální význam.

Portugalština:

Não porque queremos dividir o país (ele já se sente dividido), não porque queremos ser considerados mais do que outros (a ideia não seria original, já outros o fizeram).

Porém, a certa altura, talvez porque tivessem vontade de abrigar-se onde não existisse qualquer dúvida sobre a ausência de alma da matéria, isto é, sob o cimento e a fibra isoladora, todos os Levadeiros, a um tempo, pararam com trabalhos de cultivo.

Španělština:

No me gusta opinar sobre lo que pasó y no porque quiera lavarme las manos.

Respecto a la segunda cuestión, no creo que funcione mejor un ministerio porque tenga un nombre determinado u otro.

4. 2. 3. 7. Účinkové

Vyjadřují důsledek nebo účinek děje věty hlavní. Pojíci výrazy tu bývá spojka *que*, které ve větě hlavní předchází výrazy: *tal, tanto, tão* v portugalštině, *tal, tanto, tan* ve španělštině, nebo výrazy typu: *assim que, de maneira/modo que* v portugalštině, *así que, de manera/modo que* ve španělštině. Některé z výrazů lze zařadit i do vedlejších vět účelových. Zatímco ve vedlejších větách účelových stojí indikativ, jelikož vyjadřují modální význam reálný, v účelových větách, které mají význam dosažení určitého cíle nebo záměru, a tudíž se

jedná o modální význam potenciální, bývá užíván konjunktiv. V případě vět účinkových lze v češtině příslušnou větu uvést spojkou *že*.

Všeobecně zde ale pro modální určení platí stejná pravidla jako v předchozím bodě.

Portugalština:

Muitos vírus sofrem mutações constantes, de maneira que o organismo hospedeiro tem poucas hipóteses de desenvolver uma imunidade permanente contra ele...

Španělština:

La bulimia es más común (2-5 por ciento) y tiene menos mortalidad, pero causa considerable disfunción, de manera que tiene consecuencias funcionales y complicaciones médicas que obligan a su control estricto.

4. 2. 3. 8. Účelové

Vyjadřují určitý záměr či cíl. Jsou volnějšího charakteru, a tudíž v nich stojí konjunktiv. Mezi pojící výrazy lze zařadit: *para que, a (fim de) que, porque (para que)* v portugalštině, *para que, a (fin de) que, porque⁶⁶ (para que)* ve španělštině. Patří sem také výrazy: *de maneira/modo que* v portugalštině a *de manera/modo que* ve španělštině, pokud po nich následuje konjunktiv. Do češtiny by se tyto věty daly přeložit pomocí spojky *aby*.

Portugalština:

Nós não podemos concordar que a Constituição seja desrespeitada para que o Governo possa prosperar.

Frente Ocidental, 1918 Em Fevereiro, Ludendorff e Hindenburg propuseram um ataque maciço na Frente Ocidental, para isolar as forças britânicas entre o Somme e o Canal da Mancha de maneira que pudesse ser dirigido um forte golpe alemão a Paris.

Španělština:

Le voy a conceder unos minutos más para que pueda redondear su exposición, pero le reitero que su tiempo para hacer uso de la palabra ha terminado.

⁶⁶ Výraz *porque* zde má v obou jazycích poměrně archaický charakter.

Me senté tras ella, de manera que pudiera contemplarla, no digo ya sin molestarla, sino ni siquiera distraerla.

V portugalštině lze předložkový výraz nahradit samotnou předložkou, přičemž následuje infinitiv osobní:

Hoje, o meu pai visita-os em casa, para as famílias poderem reatar relações.

5. Závěr

V této práci jsme se pokusili poukázat na nejdůležitější rozdíly používání konjunktivu v portugalštině a ve španělštině. Nešlo zde o statistický přehled výskytu jednotlivých výrazů, jelikož tomu nedovoluje rozsah práce. Z tohoto důvodu jsme bohužel museli vynechat i určité okruhy, jakým je například souslednost časová či temporální problematika. Ta je v této práci zmíněna jen velmi okrajově. K markantním rozdílům mezi oběma jazyky zde nicméně nedochází. Ačkoliv může být v některých případech poměrně obtížné oddělit temporální a modální hledisko, soustředili jsme se pouze na alternaci modální.

V obou jazycích lze uvažovat o třech možných významech konjunktivu. V prvním má svou vlastní modální hodnotu a stojí v opozici s indikativem. Děje se tak zejména ve vedlejších větách adjektivních, po některých výrazech ve větách substantivních a po některých spojkových výrazech ve větách okolnostních.

Ve druhém případě je konjunktiv vázán na jiný modální výraz a pouze redundantně opakuje modální hodnotu řídicího členu. Děje se tak zejména ve větě hlavní, ve vedlejších větách substantivních a ve větách okolnostních.

V posledním případě konjunktiv nabývá asertorickou hodnotu a ztrácí svou funkční platnost. Jedná se tu pouze o formální stránku tohoto slovesného modu.

Při bližším rozboru je možné konstatovat, že nejvýraznějším rozdílem mezi oběma jazyky je užití konjunktivu futura a možné nahrazování konjunktivu infinitivem osobním v portugalštině. V případě infinitivu osobního je nicméně poměrně těžké určit, na jakém základě se mluvčí rozhoduje pro použití infinitivu či konjunktivu. Hlavní roli tu pravděpodobně hraje ekonomičnost jazyka a stylistické hledisko. V části věnované substantivním větám jsme se pokusili o stručný přehled této alternace v portugalštině u vybraných výrazů. Je ale patrné, že užití slovesného tvaru záleží na konkrétním výrazu, na konkrétním mluvčím a konkrétní situaci. K podrobnější analýze by byl zapotřebí rozsáhlejší korpus a záběr práce.

6. Conclusão em português

Neste estudo pretendemos mostrar as diferenças mais importantes no uso do conjuntivo em português e em espanhol. O objetivo não era um sumário estatístico da frequência dos termos concretos, já que a extensão não o permite. Por esta razão tivemos de omitir também algumas questões, como por exemplo a concordância verbal ou a problemática temporal. Essa está mencionada no presente trabalho numa maneira muito marginal. Não obstante, não ocorrem diferenças marcantes neste âmbito. Embora seja difícil em alguns casos diferenciar o aspecto temporal e o modal, enfocámo-nos só na alternância dos modos.

Nas duas línguas podemos considerar três significados possíveis do conjuntivo. No primeiro tem o seu próprio valor modal e encontra-se na oposição com o indicativo. Acontece fundamentalmente nas subordinadas adjetivas, depois de algumas expressões nas substantivas e depois de algumas expressões preposicionais nas subordinadas circunstanciais.

No segundo caso o conjuntivo está ligado a outra expressão modal e só repete redundantemente o valor modal do elemento regente. Acontece sobre tudo na oração principal, nas subordinadas substantivas e nas subordinadas circunstanciais.

No último caso o conjuntivo adquire o valor assertivo e perde o seu valor funcional. Trata-se só do aspecto formal deste modo verbal.

Na análise mais detalhada pode-se constatar que a diferença mais marcante entre as duas línguas é o uso do conjuntivo do futuro e a possibilidade da substituição do conjuntivo pelo infinitivo pessoal em português. No caso do infinitivo pessoal é porém difícil determinar em que base o falante decide sobre o uso do infinitivo ou do conjuntivo. O papel principal representa provavelmente a economia da língua e o aspecto estilístico. Na parte dedicada às subordinadas substantivas tentámos constituir uma breve lista desta alternância em português em algumas expressões seletas. É patente que o uso da forma verbal depende da expressão concreta, do falante concreto e da situação. Para uma análise mais detalhada seria preciso dum corpus lingüístico e dum plano do estudo mais extensos.

7. Bibliografie

- Alcina F. J., Blecua J. M., *Gramática española*. Madrid: Espasa Calpe, 1994.
- Álvarez R., Xove X. *Gramática da lingua galega*. Vigo: Editorial Galaxia, 2002.
- Bello A., Cuervo R. J. *Gramática de la lengua castellana*. Buenos Aires: Sopena, 1960.
- Bosque I. *Indicativo y subjuntivo*. Madrid: Taurus Universitaria, 1990.
- Bosque I., Demonte V. *Gramática descriptiva de la lengua española*. Madrid: Espasa, 1999.
- Cintra L., Cunha C. *Gramática do Português Contemporâneo*. Lisboa: Edições João Sá da Costa, 1997.
- Croghan V. *Swedish*. London: Hodder Education, 2004.
- Cuesta P. V., da Luz M. A. M. *Gramática Portuguesa*. Madrid: Editorial Gredos, 1987.
- van Dam C. F. A., Oostendorp H. Th. *Gramática neerlandesa*. Madrid: Ministerio de educación y ciencia, 1982.
- Dreyer H., Schmitt R. *Lehr- und Übungsbuch der deutschen Grammatik*. Ismaning: Max Heuber Verlag, 2000.
- Gili Gaya S. *Curso superior de sintaxis española*. Barcelona: VOX, 1994.
- Hampl Z. *Učebnice portugalštiny*. Praha: SPN, 1971.
- Hamplová S. *Stručná mluvnice španělštiny*. Praha: Academia, 1996.
- Jindrová J. *Portugalština*. Praha: LEDA, 2001.
- Lenz R. *La oración y sus partes*. Madrid: Centro de Estudios Hispánicos, 1920.
- Llitas M. *La teoría gramatical de Vicente Salvá*. Historiografía de la lingüística española, 1992.
- Llorach E. A. *Gramática de la lengua española*. Madrid: Espasa Calpe, 1999.
- Mateus M. H. M., Brito A. M., Duarte I., Faria I. H. *Gramática da Língua Portuguesa*. Lisboa: Caminho, 2003.
- Matte Bon F. *Gramática Comunicativa del español*. Madrid: Edelsa, 1999.
- MacCarthy M. *Cambridge grammar of English*. Cambridge: Cambridge University, 2007.
- Moura Neves M. H. A Modalidade, *Gramática do Português Falado*. Unicamp, 2002.
- Novotný F. *Historická mluvnice latinského jazyka*. Nakl. Československé akademie věd, 1955.
- Nunes de Figueiredo J. M., Gomes Ferriera A. *Compêndio de gramática portuguesa*. Porto: Porto Editora, 1979.
- Perini M. A. *Gramática descritiva do português*. São Paulo: Editora Ática, 2003.
- Porto Dapena J. Á. *Del indicativo al subjuntivo*. Madrid: ARCO LIBROS, S. A., 1991.

- Ramírez F. *Gramática española IV*. Madrid: Arco Libros, S. A., 1986.
- Real Academia Española. *Nueva gramática de la lengua española*. Madrid: Espasa, 2009.
- Schäfer B. O futuro do conjuntivo – um conjuntivo? *Actas do 4.º congresso da Associação internacional de lusitanistas*. Universidade de Hamburgo, 1993.
- Šabršula J. *Úvod do srovnávacího studia románských jazyků*. Ostravská univerzita, 1994.
- Šabršula J. *Vědecká mluvnice francouzštiny*. Praha: Academia, 1986.
- Teyssier P. *Manual de língua portuguesa*. Coimbra Editora, 1989.
- Tláskal J. *Konjunktiv ve vedlejších větách v současném portugalském jazyce*. Diplomová práce, 1972.
- Vilela M. *Gramática da língua portuguesa*. Coimbra: Livraria Almedina, 1999.
- Zavadil B. *Kategorie modality ve španělštině*. Praha: Univerzita Karlova, 1980.
- Zavadil B. *Vývoj španělského jazyka II*. Praha: Karolinum, 2004.
- Zavadil B., Čermák P. *Mluvnice současné španělštiny*. Praha: Karolinum, 2010.